

A | Ω

keresztyén igazság

az **Ordass Lajos Alapítvány** negyedévi folyóirata

Új folyam 109. szám

2016. 1. szám

tartalom

igehirdetés

Ordass Lajos: Diadal. Húsvét felé tartunk-e? / 1

Luther-konferencia

Véghelyi Antal: Ismételten a kettős kormányzásról – feketén-fehéren / 3

tanulmányok

Ittzés János: Egy talányos névsor / 13

Id. Zászkaliczky Pál: A bántalmazotthoz. Scholz László verse, Dóka Zoltán dallama / 16

Mirák Katalin: „... eleve tudtam, hogy az eredménye irracionális szám lesz.”

Emlékezünk? Emlékezzünk Vladár Gáborra! / 18

emlékezünk

Ittzés Gábor: In memoriam Dr. K. H. (1926–2016) / 25

könyvrecenzió

Fülöp Tamás: Kollega Tarsoly István – Kovács Eleonóra (szerk.):

A reformáció kincsei. 1. köt. / 29

szerkesztőségünk postájából / 32

tartalmi összesítők / 36

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 109. szám – 2016. 1. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Ittzés János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Olvasószerkesztő: Ittzés Dániel és Venásch Eszter

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Diadal. Húsvét felé tartunk-e?¹

De hála az Istennek, aki a diadalmat adja nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által. 1Kor 15,57

Húsvét ünnepe a keresztyén egyház diadalíve, mennybe nyúló magasságokban hirdeti Krisztus döntő győzelmét. De Krisztus tanítványai és követői számára is az ígélet és reménység diadalát jelzi. Az első keresztyén egyház számára ez volt az ünnepek ünnepe. Mert a szolgaságban fogva tartott és reménytelen világ fölött hirdeti az Istentől való élet győzelmét. Az egész evangélium a régiek életében a húsvét pecsétjében futott össze. Egy döntő csodát ismertek, melyre az egyes hívő is, de az Istenben hívők egész közössége is ráépíthette a jövőjét és nyugalját: ez pedig a húsvéti feltámadás csodája volt.

A mai ünnep evangéliumai beszámolnak arról, mint fogadták a föltámadás hírért asszonyok, tanítványok. Bizonytalankodva, aggódva, szorongások között, de mikor szemük látó lett, és szívüket meggyőzte Isten Krisztus életre támadásáról, akkor a húsvéti győzelem diadalíve alatt azok a keresztyének hallatlan hősiességgel indultak halálba, hogy életet nyerjenek, és ajkukon ennek a vértanú apostolnak a hálaszava csengett: „Hála legyen az Istennek, aki nekünk a diadalt adta a mi Urunk Jézus Krisztus által.”

Aki nem küzd, nem nyerhet diadalt.

Mi ezt a húsvéti győzelmi örömet nem ismertük, és talán máig is idegen számunkra.

Szeretném, ha egy kissé eljőnnének velem életünk múltjába, hogy ott mindannyian megkérdezzük, mi is volt számunkra a húsvét. Beszéljünk legalább a szívünkkel kendőzetlenül! Keresztyén életünk és a keresztyén egyház élete éppen ezen a ponton mutatott nagy gyengeséget. A húsvéti ének erőtlen és habozó hangú lett. Szívesebben énekeltünk karácsonyi énekeket, azok közül is nem annyira a testté lett Istenről szólókat, hanem az általános szeretet színes érzéseit kifejező ábrándos költészet dalait.

Az idő a mi életünkben nagyot fordult, mi nyugtalan szívvel mind nyugtalanabb időkbe sodródtunk. Ha jó a látásom, úgy az újabb időben magyar földön is, gyülekezetünkben is, kezdünk lágy hangú, bús dallamú szenvedéses dalokat énekelni. Nagy erővel fogja meg szívünket az aggasztó gond, és ez ültet ajkunkra bőjt énekeket. De mintha a húsvéti dalra még most sem volna érett a hangunk. Betűzgetjük a dallamot is, a szöveget is, az erőteljes ujjongás azonban, melynek hordoznia kellene a szót és a hangot, inkább csak álom és erőltettség, mint valóság.

Hangulat-, és álmodozó keresztyénséget hordtunk, és hordozunk sok tekintetben máig is magunkban. Az álmodozó élet pedig meg sem érti a diadalének hangjait. Idegen számára. Innen van az, hogy a húsvéti evangélium vérrel megpecsételt üzenetét újságjainkban, beszélgetéseinkben, sőt sokszor még szószéki igehirdetéseinkben is felcseréljük a tavaszi természetébredés

1 Kézirat Vancsai József lelkész tulajdonában. Az igehirdetésben az Ordass Lajos által használt fordítás alapján idézzük a bibliai igéket.

legújabb olcsó költészetével. Az ilyen keresztyénségnek nincsen diadalmi kiáltása: „Hála legyen Istennek, aki nekünk a diadalmat adja az Úr Jézus Krisztus által.”

A félelem akadályoz a diadal meglátásában.

A húsvét elveszett fénye minden bizonnyal abban is magyarázatot talál, hogy világunkon és szívünkön nagyon erősen megtelepszik a nagypénteki gyász fekete színe. Jézus nem szánta feltámadását meglepetésnek övéi számára. Tanítványait előkészítette arra, hogy a föltámadás elkövetkezik. Evangéliumunk tele van ennek bizonyásaival. Ha van a húsvétban valami, ami a tanítványok arcát szégyenpírral boríthatta el, úgy az éppen az a körülmény volt, hogy az ellenségek sokkal jobban megőrizték Jézusnak feltámadást hirdető szavát, mint ők. Ezért is állítottak őrséget. A tanítványok azt a diadalívet, melyet Isten már eleve az égre helyezett, nem látták meg, mert egészen körülvette őket a nagypénteki gyász.

Egyházunk is, mely eddig a csendes költészet álmodozó idejében élhetett, most mindinkább kerül a kereszt súlya alá. Bizonytalan és kényelmetlen sejtelen támad sokakban, hogy ma mind világosabban föltetszik a világ előtt az újra megfeszített Krisztus arca. A világ kezd hasonlítani egyetlen nagy Golgotához és a kereszt árnyéka eltakarja a diadalívet.

Az ilyen szorongatásokban talán még nehezebb, mint a költészet álmában, elmondani az apostol szavát: „Hála legyen Istennek, aki nekünk a diadalmat adta az Úr Jézus Krisztus által.”

A küzdő a győzelem.

Azt a jelent, melyben élünk, lehet kétféleképpen megítélni. Emberi szemmel nézve szerencsétlenségnek lehet nevezni mindent, ami körülöttünk történik. De ha hittel nézünk körül, akkor alighanem az az igazság, hogy Isten minket, rest lábúakat hatalmas, erős kézzel visz közelebb minden lépéssel húsvét felé. Küzdelemben visz és a hitben megállót megajándékozza a húsvéti győzelem mindent feledtető ragyogásával.

A küzdőtér elsősorban nem is a világban van, nem itt dől el a győzelem vagy a vereség, hanem itt bent, magunkban nyerhetünk diadalt. Ebben a küzdelemben, hogy megnyerhessük, mellettünk áll az Isten. Ő nem vetett el bennünket, ha még olyan sokszor véljük is ezt, hanem mint drága áron megváltottakat: hordoz bennünket.

Luther Márton a második hitágazat magyarázatában olyan igazságokat mond, melyeket nekünk nagyon gyorsan meg kellene újból tanulnunk: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus valóságos Isten..., aki engem elveszett és elkárhozott embert megváltott minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított és magáévá tett, nem arannyal, sem ezüsttel, hanem az ő szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az övé legyek, az ő országában őalatta éljek, neki szolgáljak örökkévaló igazságban, ártatlanságban és boldogságban, amint ő feltámadott a halálból és él és uralkodik mindörökké”.

Ha ezt megérti szívünk, akkor mi is azok közé állunk, akik a küzdelemben is győzelem felé tartunk haza.

Ha megint húsvétot tudunk énekelni, akkor a körülzáró börtönfalak, mint Jerikó falai, leomlanak. Mi pedig hálát adunk Istennek a diadalért. Ámen.

Cegléd, 1940, március 24-én

Ismételten a kettős kormányzásról – feketén-fehéren¹

Mottó (Luther nyomán):

„Jézus Krisztus ezen igéi: »Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel naponként a keresztyét, és kövessen engem« (Lk 9,23) – még mindig erősen állnak.»

Előszó

Luther kettős kormányzásról vallott nézeteit általában akkor szoktuk vizsgálni, amikor a világi hatalomhoz való viszony kérdésével foglalkozunk. Ilyenkor nehezen tudunk ellenállni a kísértésnek, hogy ne az előre megalkotott koncepcióknak igazolását keressük Luther gondolataiban. Mindenekelőtt azt a kérdést igyekszünk megválaszolni, hogy keresztyének számára hol húzódik a világi hatalom iránti engedelmesség határa. Ezért gyorsan átsiklunk a fölött, amit Luther Isten lelki kormányzásáról mond. Olyan ez, mint amikor valaki a tízparancsolatról akar értekezni, de az első kőtábla parancsairól csak futólag emlékezik meg, hogy aztán annál hosszasan elemesse a második kőtáblán található parancsolatokat. Ráadásul úgy teszi ezt, mintha semmilyen összefüggés nem lenne a második kőtábla parancsai és az első három parancsolat között.

Amikor tehát ma feketén-fehéren igyekszünk beszélni a kettős kormányzásról, akkor mindenekelőtt azt kell világossá tennünk, hogy Luthernek a lelki kormányzásról és a világi kormányzásról vallott nézetei – noha megkülönböztetendők egymástól – mégis szervesen összefüggenek, és a másodikról mondottak nem értelmezhetők az elsőről tett megállapításoktól függetlenül.

Kimondatlanul ugyan, de Luther erre is figyelmeztet, amikor a *Kis kátében* a második kőtábla parancsolatainak magyarázatát rendre az első parancsolatra hivatkozva kezdi: „Istent félnünk és szeretnünk kell, hogy...”² Mert Luther jól érti, hogy az embertársainkhoz való viszonyunk nem független az Istenhez való viszonyunktól, sőt egyenesen annak a függvénye. Ugyanígy áll ez a hívőknek a világhoz és a világi hatalomhoz való viszonyára.

Néhány szó a mottóról

Luther gondolatait a hamisítás veszélye nélkül soha nem emelhetjük ki az ő gondolkodását meghatározó koordináta-rendszerből, ami nem más, mint a *theologia crucis*. Hiszen ha egy koordináta-rendszer valamelyik pontját kiemeljük és áthelyezzük egy másik koordináta-rendszerbe, akkor az új összefüggések között ott egészen más, az eredetivel köszönőviszonyban

- 1 Előadás a révfülöpi Luther-konferencián 2016. január 30-án; egyúttal a *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 2015. 4. sz. 38–43. oldalakon olvasható *Leleki kormányzás(?) I.* című tanulmány folytatása.
- 2 Pröhle K. ford. *Luther Márton négy hitvallása. A keresztyén ember szabadságáról, A kis káté, A nagy káté, A keresztyén hit főtételei*. Budapest, 1983, A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 84–85.

sem levő új értelmet kap. Ez a veszély akkor is fennáll, ha Luthernek a kettős kormányzásról tett kijelentéseit a *theologia crucis* koordináta-rendszeréből valamelyik mai teológiai irányzat koordináta-rendszerébe próbáljuk átültetni. Walter von Loewenich nyomán pedig bátran állíthatjuk, hogy a Luther teológiai gondolkodását mindvégig meghatározó *theologia crucis* más-más hangszereléssel, de újra meg újra felcsendülő alapelődiája a mottóinkban idézett jézusi mondat: „»Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel naponként a keresztségét, és kövessen engem.«” (Lk 9,23) A pontosság kedvéért hozzá kell tennem, hogy ez a mondat Máténál és Márknál is elhangzik ugyan, de csak az általam idézett Lukács-féle változatban szerepel a „naponként” szó, ami Luthernek a naponkénti megtérés szükségességéről vallott – és mai témánktól csak látszólag független – felfogását támasztja alá.

Feketén és fehéren Isten világhelyzetéről

Mind egyházunk, mind társadalmunk mai közállapotait tekintve bátran kimondhatjuk, hogy a teológiai maszatolások ideje lejárt, és felelősen ma csak feketén és fehéren szabad fogalmazni. Ennek értelmében elsőként azt kell világosan kimondanunk, hogy amikor Luther kettős kormányzásról beszél, akkor minden esetben Isten kormányzásáról beszél. Ez azt jelenti, hogy bár kétféleképpen, de Isten kormányoz mindig mindent. Mindig Isten kezében van a lelki

Ma sem létezhet világi hatalom Isten tudta és legalábbis megengedő akarata nélkül.

kormányzás, amihez az evangéliumot használja eszközü, aminek hirdetését egyházára bízta. És mindig Isten kezében van a világi kormányzás is, amihez a törvényt használja eszközü, és aminek szimbólumát, a kardot, a mindenkori

világi hatalomra bízta. Ez feketén-fehéren azt jelenti, hogy Isten sosem bízta meg az egyházat a világ kormányzásával, mert amíg a jelen világ fönnáll, azt soha nem lehet evangéliummal kormányozni. Ugyanakkor Isten a világi hatalmat sem bízta meg, és nem is bízta meg soha a lelki kormányzással, mert a lelki kormányzásnak a kard sosem lehet eszköze.

Luther kétségtelenül a maga koráig, a XVI. századig terjedő történelem tapasztalatai alapján hívja fel erre a figyelmet. Ezért komoly fejtörést okozhat, hogy a világi hatalom gyakorlásának azóta gyökeresen megváltozott rendszerében gondolatai miként érvényesíthetők. Hiszen Luther koráig és Luther korában is a világ keresztyének lakta részén szinte mindenütt császárok és királyok uralkodtak. Ma viszont – még azokban az országokban is, ahol fennmaradt a monarchia – a nép által demokratikus, vagy éppen látszólag demokratikus úton választott kormányok gyakorolják a közhatalmat. Ettől eltekintve – amennyiben továbbra is feketén és fehéren akarunk fogalmazni –, ki kell jelentenünk, hogy ma sem létezhet világi hatalom Isten tudta és legalábbis megengedő akarata nélkül. Isten megengedő akarata pedig – miként mindig – úgy most is kifürkészhetetlen. Egy bizonyos: Isten, aki a történelemnek és benne életnek és halálnak abszolút Ura, bármilyen hatalmat, bármikor, egyetlen mozdulattal eltávolíthat, ha úgy akarja. Ameddig pedig nem akarja, addig minden, a hatalom megdöntésére irányuló emberi törekvés kudarca van ítéelve. Ugyanakkor Istennek mindig megvannak az eszközei bármilyen hatalom pillanatok alatt való eltávolítására, és ebben soha nem szorul azok segítségére, akikre a lelki

kormányzást bízta. Mint ahogy bármilyen színezetű politikai erő hatalomhoz juttatásához vagy hatalmon tartásához sem igényli soha azok segítségét, akiket a lelki kormányzással bízott meg. A trón és oltár szövetségének sem a hagyományos, sem a modern változatai nem igazolhatók Luther kettős kormányzásról vallott nézeteivel.

A nép szava pedig Luther számára sosem jelentette Isten szavát. Luther ragaszkodik hozzá, hogy Isten szava egyedül csak a Szentíráson keresztül szól hozzánk. Ott pedig arról hallunk – gondoljunk Saul királyá választásának körülményeire (1Sám 8,1–22) –, hogy Isten tud engedni a nép kívánságának akkor is, ha nem helyesli azt. Mert Isten nem helyesli, hogy népe királyt akar választani, de megengedi. Ugyanakkor mégis meghatározóan tudja befolyásolni a „demokratikus” választás eredményét. Igaz, Hóseás próféta később keserű szájjal jegyzi meg: „Adok én neked királyt, de haragomban, el is veszem felindulásomban.” (Hós 13,11)

Luther jól látja, hogy Isten néha büntetésnek szánja azt a vezetőt, akinek hatalomra jutását megengedi, máskor pedig a vezetettek javát szolgálja vele. És ez független a hatalom megszerzésének módjától. Bizonyosak lehetünk benne, hogy bár a nép szava nem Isten szava, demokratikus választás útján sem juthat senki hatalomhoz Isten kifürkészhetetlen megengedő akarata nélkül. Mint ahogy abban is bizonyosak lehetünk, hogy Isten kifürkészhetetlen megengedő akaratának érvényesítésében nem tart igényt a lelki kormányzással megbízottak segítségére. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy Isten a világot ő maga kormányozza, a maga karjának erejével, emberi segítség nélkül. Az emberi elem csak látható eszköze lehet a rejtett módon gyakorolt kormányzásának, de *sosem lehet tudatosan együttműködő partnere*. Miként az Írás a perzsa Kórest – más néven Círust – Isten messiásának, azaz felkentjének mondja, aki által szabadító tervét véghezviszi a történelem porondján, noha – Isten maga állapítja meg – Kóres nem is ismeri őt.

Luther számára, aki az ószövetség professzora volt, Deutero-Ézsaiás szavai meghatározóak a kettős kormányzásról vallott nézetének kialakításában: „Én mondom Círust pásztoromnak, és ő minden kívánságomat teljesíti, amikor azt mondja: Építsék föl Jeruzsálemet, és rakják le a templom alapját! Ezt mondja az Úr fölkentjének, Círusnak, akinek megfogtam a jobb kezét, népeket teríték le előtte, és királyok övét oldom meg, kitárulnak előtte az ajtók, nem maradnak zárva a kapuk: Én megyek előtted, a rögzös utat elegyengetem, az ércajtókat betöröm, és a vas-zárakat leverem. Neked adom a sötétség kincseit, az elrejtett drágaságokat, hogy megtudd: én vagyok az Úr, aki téged néven szólított, Izrael Istene. Szolgámért, Jákóbert, választottamért, Izraelért szólítottalak neveden, híres nevet adtam neked, noha nem ismertél.” (Ézs 44,28–45,4)

Ez a szakasz teszi aztán meghatározóvá Luther számára a 15. verset: „Bizony, te elrejtőzködő Isten vagy, Izrael Istene, szabadító!” Vagy ahogy Luther latinul szereti idézni Ézsaiás 45,15-öt: *vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator!*

Isten a történelemben, a világ kormányzásában mindig elrejtőzködő Istenként cselekszik, ami azt jelenti, hogy értelmünkkel nem láthatjuk be, hogy mikor és miért engedi meg valamelyik embernek vagy politikai erőnek, hogy ideig-óráig hatalmi tényezővé váljék.

A nép szava Luther számára sosem jelentette Isten szavát.

Feketén és fehéren ennyit a kettős kormányzás második részéről, a világ Isten rejtett hatalma általi kormányzásáról.

Most pedig térjünk a fontosabb részre, a lelki kormányzásra.

Feketén és fehéren Isten lelki kormányzásáról

Mint mindent, ezt is bibliai alapvetéssel illene kezdenem. Ettől most mégis eltekintek annak reményében, hogy a jelenlevőknek volt alkalmuk elolvasni a *Keresztyén Igazság* legutóbbi számában megjelent cikkemet a lelki kormányzásról, aminek ez az előadás tulajdonképpen a folytatása kíván lenni. Ezért most részletes bibliai alapvetés helyett ismét a mottóul választott jézusi mondatból indulunk ki: „»Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel naponként a keresztyét, és kövessen engem.«” (Lk 9,23)

Ha azt mondtuk, hogy Isten lelki kormányzásának eszköze az evangélium, és ennek az eszköznek a használatát az egyházra bízta, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hiteles evangéliumnak nem lehet más alapmelódiája, csak ez: „»Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja

meg magát, vegye fel naponként a keresztyét, és kövessen engem.«”

A hiteles evangéliumnak *nem lehet más alapmelódiája.*

Ha az előző évi Luther-konferencián hangot adtam aggályomnak, hogy egyáltalán egyház vagyunk-e még, akkor ennek az aggodalmam-

nak az indoklásához nincs többre szükség, mint egyházunk igehirdetési gyakorlatának összevetésére az evangélium alapmelódiájával.

Mert mire is ösztönöznek a szószékeinken elhangzó igehirdetések? A kereszty szeretetére tanítanak, vagy annak elkerülésére kínálnak úgymond „hívó” praktikákat? Feketén-fehéren fogalmazva: mi a summája az elhangzó prédikációknak? Az, hogy itt a földön Krisztussal együtt, a benne való hittel kell hordoznunk keresztyünket, vele együtt kell naponta megfeszítettünk a bűn, a világ, és legfőképpen önmagunk számára; vagy az, hogy Krisztus azért halt meg a keresztyen, hogy nekünk már ne kelljen szenvednünk és ne kelljen keresztyet hordanunk? Igehirdetéseink hogyan festik le az erős hitű embert? Olyannak mutatják be, aki belső békével és szívbéli örömmel hordozza a keresztyét, amit naponta hálával fogad el Isten kezéből? Vagy olyannak mutatják be, mint aki hite segítségével, hitét jól használva, rendre elkerüli a bajokat és szenvedéseket, vagy ha ezek el is érik néha, akkor rövid úton megszabadul tőlük? Milyen képet festünk prédikációinkban a kegyes hívőről? Olyannak mutatjuk be, mint aki nap mint nap szívesen részesül Krisztus keresztyében, azzal a meggyőződéssel, hogy Isten e részesedés által munkálja a bűntől való megtisztulását, a megszentelődését, a Krisztus képére és hasonlóságára való formálását? Vagy az olcsó és hamis kegyelem ígéretével hitegetjük az igehallgatókat, azzal biztatva őket, hogy Krisztus keresztyhalála által, ha hisznek benne, automatikusan szabadok a bűntől és a kárhozattól, és – bárhogy élnek is – automatikusan örökösei az örök életnek, hiszen Isten Krisztus haláláért mindent megbocsát, stb.?

Hadd ne fogalmazzam meg a választ. Hiszen az ítélkezés nem feladatom. Csupán emlékeztetni szeretnék rá, hogy Luther számára a Krisztus bűntörlő keresztyhalálába vetett hit egyet

jelentett a Krisztus bűneink miatti szenvedésében való részesedéssel. Az, hogy a Krisztus szenvedésében és halálában mint értünk történt eseményben való „hit által” üdvözülünk, Luther számára azt jelentette, hogy a Krisztus szenvedésében és halálában való hitbéli részesedés által. Újra idézhetném a már sokat idézett, 1518-ból származó, *Hogyan szemléljük Krisztus szent szenvedését* című passióprédikációt, amit Luther olyan fontosnak tartott, hogy később is újra meg újra kiadta. Ebben írja: „Keresztyének ... csak azok nevezhetők joggal, akiket Krisztus neve és élete megragadott és belevont az ő életébe, miként Szent Pál mondja Galata 5,24-ben: »akik Krisztuséi, azok Krisztussal együtt megfeszítették testüket annak minden kívánságával együtt.« Mert Krisztus szenvedését nem szavakkal és jelképesen, hanem valóságosan kell átélni...”³ Később kifejti, hogy valóságos átélésen azt érti, amikor lelkiismeretünkben olyan gyötrelmet élünk át a bűneink miatt, ahogyan Krisztust gyötörték bűneink a kereszten.

Luther mindenekelőtt ennek a tanítását érti lelki kormányzáson, az evangélium tisztán és igazán való hirdetése által. Mi hallható ma ebből a szövegeinken? Hallható belőle valami egyáltalán? Van még lelki kormányzás egyházunkban? És ez bizony egyet jelent azzal a kérdéssel, hogy egyáltalán egyház vagyunk-e még?!

De ha feketén és fehéren akarunk beszélni, akkor vizsgáljuk meg azt is, hogy mit mond Luther azoknak, akik a hitük miatt szenvednek üldözést! Mindenekelőtt azzal vigasztalja őket, hogy ilyenkor Krisztus maga ékszereti föl őket azokkal az ékszerekkel, amelyeket maga is viselt itt a földön: a szögekkel, a töviskoronával, a korbács ütötte sebekkel és a kereszttel. A hívő számára – Luther szerint – itt a földön az a legnagyobb megtiszteltetés, ha ezeket az ékszereket viselheti. De vajon szövékeink alatt lehet-e hallani erről? Pedig ez szerves része a lelki kormányzásnak.

Amikor a sváb parasztok, akik az anabaptisták Geyer Flórián nótájában megfogalmazott őskommunista ideológiája alapján, miszerint „A föld teremtésének kezdetén nem volt még gazdag és szegény...”, hitük jogán akartak a társadalmi igazságosság jegyében nagyobb vallás-szabadságot, több kenyeret és emberségesebb bánásmódot követelni, Luther – és ezért sokat bírálják is az őt nem értő kritikusai – a sváb parasztság tizenkét pontjára válaszul világosan megírja a lázongó parasztoknak, hogy mint hívő keresztyéneknek csak egyhez van joguk: a kereszthordozáshoz, a túráshez, az igazságtalanságok krisztusi türelemmel való elviseléséhez. Állampolgárokként – tehát nem a hitükre hivatkozva – persze joguk van mindezt követelni, de akkor is csak békés keretek között. Mert a maga érdekének érvényesítését célzó fegyveres lázadásra Isten törvénye senkinek sem ad felhatalmazást. Az igazságtalan hatalom megzabolázását vagy eltávolítását az Isten törvényét tisztelő állampolgárnak Istenre kell bíznia. Neki van számtalan eszköze, hogy kivesse hatalmukból a zsarnokokat, ha erre érkezettnek látja az időt.

3 Luther Márton: *Hogyan szemléljük Krisztus szent szenvedését?* Budapest, 1997, Magyarországi Luther Szövetség.

Ezért az Isten törvényét tisztelő polgárnak a zsarnokkal szembeni türelme nem birkatürelem, hanem Istenre tekintő, reménységteljes tűrés.

Luther intelmei persze falra hányt borsónak bizonyultak, és az anabaptista prédikátorok igézetébe került parasztnak lázadása mégis kitört. Luther ezt Isten törvénye ellen való tartotta, és Isten törvénye alapján a világi hatóság kötelességének mondta a lázadás minden lehető eszközzel való elfojtását, még ha az sok véráldozattal jár is. Mert komolyan gondolta, hogy az evangélium nem a világ kormányzására való, mivel arra Isten törvénye szolgál. Az evangélium kizárólag a lelki kormányzás eszköze.

Mint láthattuk, Luther a sváb parasztnak írt válaszában a rá bízott lelki kormányzás részének tekintette. Az evangéliumot hirdette a parasztnak: arra tanította őket, hogy hívőként hogyan kell a zsarnok földesuraktól elszenvedett sérelmeiket eltűnő. Ebből is láthatjuk, hogy a lelki kormányzás nem egyenlő az egyház kormányzásával. Bár a lelki kormányzás kétségtelenül az egyház elhívott szolgálóira van bízva. De ez nem jelenti, hogy az egyháznak apolitikusnak kell lennie, és nem szólhat meg, ha társadalmi kérdésekben merül fel, hogy mi az Isten akarata. Luther is megszólalt, de maga nem cselekedett. Nem szervezett szabadcsapatokat a lázadó parasztnak ellen. A cselekvést, a lázadás leverését azokra bízta, akik Isten megbízásából viselik a kardot. Mert más dolog hozzászólni a társadalmi kérdésekhez, és más dolog részt követelni a társadalom kormányzásában. Ez utóbbi az, amitől az egyháznak a kettős kormányzás elve szerint mindenkor tartózkodnia kell.

De akkor mi a helyzet az egyház kormányzásával? Hiszen az előbb mondtuk, hogy az egyház kormányzása nem egyenlő a lelki kormányzással. Ez persze csak akkor igaz, ha egyházon

nem csupán a Szentlélek által teremtett lelki valóságot értjük, hanem az egyház fogalmát az intézményre is kiterjesztjük. Az intézmény igazgatása természetesen nem esik a lelki kormányzás hatálya alá. A baj akkor kezdődik, ha

Ez nem jelenti, hogy az egyháznak apolitikusnak kell lennie.

az egyház már csak intézmény, és nem lelki valóság is egyben. Ha a püspökök és az egyházi vezetők csupán a főpénztáros, a személyzeti és a jogi képviselő szerepét töltik be, mint ahogy félok, hogy egyházunkban már régóta így van. Ha Luther a maga korának Rómához hű püspökeiről azt mondta, hogy valójában nem végeznek egyházi szolgálatot, akkor vajon mit mondana a mai püspökökről?

Anélkül, hogy ismétlésbe bocsátkoznék, hadd utaljak a bibliai alapvetésnek tekintendő cikkemben már idézett ApCsel 1,20-ra, ahol Júdás utódlásáról esik szó: „Így van megírva a Zsoltárok könyvében: Legyen a szállása pusztává, és lakó ne legyen benne, tisztességét pedig más vegye át.” A „tisztsege” helyén a görögben az *episzkopé* áll, ami a püspökséget jelenti. De hol volt Júdás a szó mai értelmében püspök? Volt püspöki hivatala? Apostol volt csupán, egy a tizenkettő közül. De az apostolság örökölhető lelki tartalma – legalábbis az ApCsel szerint – az *episzkopé*, a püspökség volt, noha egyik apostolt sem hívták püspöknek, és nem is volt püspöki hivataluk, hozzá tartozó titkársággal stb. Nem voltak se főpénztárosok, se személyzetisek, se jogi képviselők, viszont az evangélium tisztán és igazán való hirdetésének és tanításának felügyelői voltak,

és kézzrátételükkel ennek felügyeletére hatalmazták fel a püspököket is. Így részesítették őket a lelki kormányzás felelősségében a rájuk bízott nyáj élén. A *klérosz*, amiből a klérus szó ered, részt jelent, és a lelki kormányzásban a klerikusokra eső részre utal.

Újra meg kell kérdeznem: egyház vagyunk még? Tudunk-e csak egy példát is az elmúlt ötven vagy akár száz évből, amikor püspökeink felelősségre vontak egy fölszentelt lelkészt, egy elhívott igehirdetőt azért, mert az evangéliumot nem a mottónkban idézett igével összhangban, tisztán és igazán hirdette? Tudunk-e egyetlen egy példát is?

Felelősségre vonások persze voltak. Olyan is volt, hogy püspökök lelkészeket mozdítottak el szolgálati helyükről, nem ritkán megkérdőjelezhetően törvényes úton. De ezek közül egy sem azért történt, mert az illető lelkész az evangéliumot nem tisztán és igazán hirdette.

Félő, hogy ez is csak azt igazolja, hogy egyházunkban régen megszűnt a lelki kormányzás, és ami ezzel egyet jelent, félő, hogy a szó valódi értelmében már rég nem vagyunk egyház.

Nem átvágták a gordiuszi csomót, hanem inkább a konfliktusok valódi megoldására törekedtek.

Feketén-fehéren fogalmazva: nem úgy van-e, hogy a szószéken ma prédikálhat akárki akármit – akár mekkora sületlenséget vagy eretnokséget –, a püspökök részéről biztos, hogy semmilyen retorzió nem fogja érni. És nem úgy van-e, ha a hirdetett evangélium, mint élő ige, néhány megkeményedett szívű igehallgatót arra ösztönöz, hogy akár a legképtelenebb rágalom terjesztésével is kampányt indítsanak a nekik nem tetsző módon prédikáló lelkész elmozdítására, akkor a püspökök az eset érdemi vizsgálata nélkül, a valós tények feltárását mellőzve, szinte zsigerből a lelkész elmozdítása mellett döntenek, mivel számukra az a legfőbb szempont, hogy egy gyülekezetben se legyen konfliktus. Ahelyett, hogy a konfliktust *megoldani* próbálnák, átvágják a gordiuszi csomót azzal, hogy a lelkészt, mint a konfliktus általuk egyetlen mozdítható tényezőjét, elmozdítják állásából, mondván, hogy így mindenkinek jobb lesz. De ez lenne a lelki kormányzás? Így jártak el az apostolok? Így járt el Pál apostol a korinthusi gyülekezetben, hogy a gyülekezet konfliktusait rendezze? Az apostolok nem inkább az igazságot keresték, és az igazság oldalára állva, tekintélyüket is bevetve megoldani igyekeztek a konfliktusokat? Az apostolok nemcsak beszéltek a lelki kormányzás keresztjének viseléséről, hanem föl is vették, és viselték a rájuk bízott gyülekezetek konfliktusainak keresztjét: nem átvágták a gordiuszi csomót, hanem inkább a konfliktusok valódi megoldására törekedtek. Ez persze jóval nehezebb, mint kiközösíteni valakit, vagy elmozdítani a tiszttségéből. A valódi lelki kormányzás bizony fáradságos, sziszifuszi munka. Erre csak az képes, aki Pállal együtt valóban naponta keresztre adja önmagát, hogy többé ne ő éljen, hanem Krisztus éljen benne (Gal 2,20).

Fogalmazhatnám úgy is, hogy a lelki kormányzás Krisztusnak a hegyi beszédben meghirdetett értékrendjének a képviselője, a tanítása, a megszerettetése. Ez pedig összeegyeztethetetlen a korunk ún. civilizált világát jellemző hedonista keresztyénség értékrendjével.

Ha megint feketén-fehéren akarok fogalmazni, akkor azt kell mondanom, hogy a hedonista keresztyénség lényege nem más, mint hogy a hit erejével Istent saját céljainak szolgálatába akarja állítani. Használja, sőt kihasználja akarja Istent, ahelyett, hogy valódi alázattal, engedel-

mes eszközzé kívánna válni Isten kezében. Feketén-fehéren fogalmazva: a hedonista keresztyén imája nem úgy hangzik, hogy legyen meg a te akaratod, hanem a hedonista keresztyén imádságában arra akarja rávenni Istent, hogy tegye magáévá és szolgálja ki az ő akaratát. A hedonista keresztyén ezzel bálványá silányítja az élő Istent! Hiszen a bálványozás nem az élő Isten leváltását, lecserélését jelenti! A választott nép sem Istent cserélt a pusztában, amikor az aranyborjút kiöntötte! Hiszen Áron az Úr ünnepeként hirdette ki a népnek az aranyborjú föllállítását (2Móz 32,5), és a nép ezekkel a szavakkal mutatott rá az elkészült aranyborjúra: „Ez a te istened, Izrael, aki kihozott Egyiptom földjéről.” (2Móz 32,4) Nem istencsere volt ez! Az élő Istent ábrázolták ki, azzal a céllal, hogy a maguk szolgálatába kényszerítsék azt a hatalmas erőt, ami a fáraó seregét szétúzta. Azért ábrázolták ki, hogy a szobor előtt bemutatott áldozatok erejével mostantól ők irányíthassák az isteni erőt: ők szabják meg, hogy hová vezesse őket. Ugyanezt teszik a kereszt-hordozást elutasító, hedonista keresztyének is: irányítani akarják Istent az imádságuk erejével. Ez pedig ma is bálványozás, az élő Isten bálványként való megközelítése.

Ebből adódik a hedonista keresztyénség másik főbűne: a jólétet, az anyagi javak bőséges birtoklását és a mások fölötti hatalmat Isten áldásának tekinti. A hedonista keresztyénség rég

A keresztes végső soron kikerülhetetlen.

megfeledezett arról, amire Ézsaiás próféta figyelmezteti Isten mindenkori népét: „Ezt mondja a magasztos, a felséges, aki örök hajlékában lakik, szent az ő neve: Magasságban és szentségben lakom, de a megtörttel és alázatos lelkűvel is. Felüdítem az alázatosak lelkét, felüdítem a megtörttek szívét.” (Ézs 57,15) A hedonista evangélikusok pedig elfelejtették, amit Luther ennek alapján mond: „Isten szeme a mélységbe néz.”⁴ Ezzel azt fejezi ki, hogy a mélység útját járók az áldottak. Azért áldottak, mert Isten tekintete rajtuk nyugszik, és ha azt látja, hogy bíznak benne, akkor gyönyörködik bennük, és amikor emberi mérték szerint már teljesen elnyelte őket a mélység, akkor fölemeli őket. Hiszen ezt tette Krisztussal is, amikor nagypénteken mindenkitől megtagadva és elhagyatva, emberi mérték szerint még Istentől is elhagyva járta a mélység útját. A nagypénteki tumultusban mégis egyedül ő volt az áldott! Ő, aki emberi mérték szerint az átkot hordozta. Miközben főpapi ellenségei úgy gondolták, hogy Isten végre rájuk tekintett, megáldotta őket és megszabadította őket ettől a veszélyes bajkeverőtől, a názareti Jézustól, addig valójában Jézus volt az áldott, mert egyedül ő képviselte és valósította meg magatartásával Isten értékrendjét: nem küzdött a maga igazáért, hanem annak bizonyítását egészen Istenre hagyta. Elfogadta bírái igaztalan ítéletét, amikor ütötték, odatartotta a másik arcát is, amikor még ruháitól is megfosztották, nem tiltakozott, nem szórt átkot kínzóira, nem fenyegette őket, hanem közbenjárt értük. Röviden: nem lett mások keresztre feszítőjévé, inkább engedte, hogy őt feszítsék keresztre igaztalanul. Ez az az értékrend, ami oly igen távol áll korunk civilizált világának hedonista keresztyénségétől. Isten mégis ezt az értékrendet igazolta, mert húsvétkor Jézust fölemelte a mélységből, és megdicsőítette.

4 Walther von Loewenich: *Theologia crucis. A keresztes teológiája Luthernél*. Budapest, 2000, Evangélikus Sajtóosztály, Magyarországi Luther Szövetség. 120.

Az apostolok még ismerték ezt az értékrendet, e szerint éltek, és – mint akikre a lelki kormányzás bízott – erre tanították a rájuk bízott nyáját.

Tudom, falra hányt borsó mindaz, amit elmondtam, de nekem most az volt a dolgom, hogy elmondjam, még ha nem is remélhető, hogy hatására bármi megváltozik a lelki kormányzás terén egyházi gyakorlatunkban.

A kereszt titka

A keresztnek sok titka van, de befejezésül ma csak azzal az egy titokkal szeretném a hedonista keresztyénséget szembesíteni, hogy a kereszt végső soron kikerülhetetlen. Aki nem fogadja meg Jézus szavát, és nem veszi föl naponta a maga keresztjét, azzal előbb-utóbb szembe fog jönni a kereszt, és nem lesz módja kitérni előle.

Nemrég a youtube-on találtam és hallgattam meg a horvát római katolikus karizmatikus világi hívő, Josip Lončar, Máriabesnyőn 2012 tavaszán tartott előadásának részletét a német és az indiai egyházi modellről. Többek közt ezeket mondta: „Indiában az egyház hatalmasan nő, Németországban pedig zsugorodóban van. A katolikus egyháznak van egy modellje Indiában, és van egy modellje Németországban. Indiában senki sem hisz az evolúcióban. Még az egyetemi tanárok, és az olyan magasan képzett emberek sem, mint a püspökeik, akik minden iskolát kijártak. Indiában a püspökök imádkoznak a betegekért, és ördögöket űznek. Németországban a püspökök egyáltalán nem hisznek abban, hogy van ördög. Egy egyház, két modell. A ti püspökeitek, itt Magyarországon, az indiai modellt vagy a német modellt akarják követni? Nekik ismerniük kellene, hogy mi történik globálisan az egyházban, és tudniuk kellene, hogy melyik módszer a sikerebb.”⁵ Egy évvel korábbi előadásában, szintén Máriabesnyőn, Lončar ezt mondta: „Ma az egyházban nagyon sok ellentmondás van Isten szava és a teológia között.”

„Ma az egyházban nagyon sok ellentmondás van Isten szava és a teológia között.”

Ez nem az egész egyházra vonatkozik, hanem az európai egyházakra. Ha egyetemes szinten, a világegyházat nézzük, akkor vannak földrészek, ahol az egyház bámulatos mértékben növekszik és fejlődik, mert tömegek térnek meg és csatlakoznak az egyházhoz. De vannak olyan földrészek is, ahol az egyház rohamosan omlik össze, és rengeteg embert veszít. Európa az a kontinens, ahol haldoklik az egyház... Spanyolországban nem volt kommunizmus. Spanyolországban, Németországban, Hollandiában és Belgiumban az elmúlt ötven év során fejlődött és virágzott az egyházi élet. Katolikus iskoláik voltak, a templomaik telve voltak. De az utóbbi tíz évben minden összeomlott. Úgy gondolom, hogy ez meg fog történni Magyarországon is, vagy már meg is történt. Horvátországban is ez lesz, ha nem sikerül megakadályoznunk. Mert mi Horvátországban a nyugat-európai modellt vettük át. Mindent úgy csinálunk, ahogy ott csinálták akkor, amikor náluk elkezdett tönkremenni az egyház. Őrület, de mégis ez az igazság. Ezzel szemben ott van India, ahol az egyház hatalmasan növekszik. Mi a különbség India és Európa között? Indiában nincs egyetlen olyan püspök sem, aki ne szólna

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=9aYqI07X21A>

nyelveken, ne imádkozna a betegekért, és ne mondana szabadító imákat. Hasonlóképpen a papok is. Ha Indiában pap akarsz lenni, akkor megkérdezik, hogy tudsz-e nyelveken szólni, és részesültél-e a Szentlélek-kereszttségben. Ha nem részesültél Szentlélek-kereszttségben, akkor mehatsz cipőpucolónak. Ha Európában szeretnél pap lenni, és azt mondod, hogy te tudsz nyelveken imádkozni, akkor azt mondják, nincs rád szükség, menj inkább cipőpucolónak. Ugyanaz az egyház, csak két különböző modell...” Eddig Lončar szavai.

Az indiai és német egyházi modellről tett megállapításaival nem lehet vitatkozni. A diagnózis pontos, legfeljebb a diagnosztizált betegség okát kell máshol, mélyebben keresnünk. Meggyőződésem, hogy Indiában a kereszténység sikerének oka nem abban rejlik, hogy a püspökök és a papok tudnak nyelveken szólni, és aki nem tud, azt elküldik cipőpucolónak. A valódi különbség az, hogy az indiai, és persze az afrikai, valamint a közel- és távol-keleti kereszténység nem hedonista, nem keresztelkerülő kereszténység. Ott a keresztények nem azért imádkoznak, hogy Isten valósítsa meg az ő akaratukat, hanem imádságukban épp úgy, mint cselekedeteikkel, egész életvitelükkel Isten akaratát keresik és igyekeznek teljesíteni. Szemben a Lončar által németnek mondott európai modellel, ami a keresztelkerülő, hedonista kereszténység tipikus modellje, ahol Istenre úgy tekintenek, mint az emberi kívánságok nagy hatalmú kiszolgálójára.

Törvényszerű, hogy a kereszt fölvetését elutasító, keresztelkerülő kereszténységgel végül szembe jön a kereszt. De akkor már nem úgy, mint a megmentés eszköze, hanem mint az ítélet eszköze. Meggyőződésem, hogy az európai, és benne a magyar kereszténységnek nemsokára így kell a keresztrel találkoznia. De még ez sem jelenti törvényszerűen mindennek a végét. Ne feledjük, hogy a Golgotán egykor három kereszt állt. De egyedül csak a középső keresztben függő Jézus nem utasította el a keresztet. A másik kettőn függő úgynevezett latrok egész életükben elutasították. Lázadók voltak, akik inkább a rómaiakat feszítették volna keresztre, ha módjuk lett volna rá. Végül szembe jött velük a kereszt, ráadásul ugyanazon a napon, amikor Jézus önként keresztre adta magát. Egyikük azonban káromolta a mellette függő Jézust. Az ő számára a saját keresztje az ítélet keresztje maradt. Számára többé nem volt remény. De a másik, aki az utolsó óráján felismerte a mellette függő Jézusban az Urat, és az ő ártatlan szenvedését látva azt is felismerte, hogy ő viszont méltán, a bűnei jogos büntetéseként szenvedni a keresztet, mégis reménységgel halhatott meg. Neki is meg kellett halnia, akár a társának, számára sem volt visszaút ebbe a földi életbe. De neki mégis lehetett reménysége az örök életre nézve. Hiszen neki szólt az ígélet: „... ma velem leszel a Paradicsomban.»” (Lk 23,43)

Amikor az európai, és benne a magyar kereszténységnek akár a barbár iszlamisták támadása, akár egy pusztító atomháború, vagy egy minden élet elsöprő természeti katasztrófa formájában kell majd szembenéznie a keresztrel, már csak a bűnbánó lator lehetősége lesz felkínálva. Kérdés, hogy tudunk-e majd élni vele. Kérdés, hogy a két lator közül melyiknek a reakciója lesz a miénk, amikor majd a keresztrel kikerülhetetlen módon találkozunk.

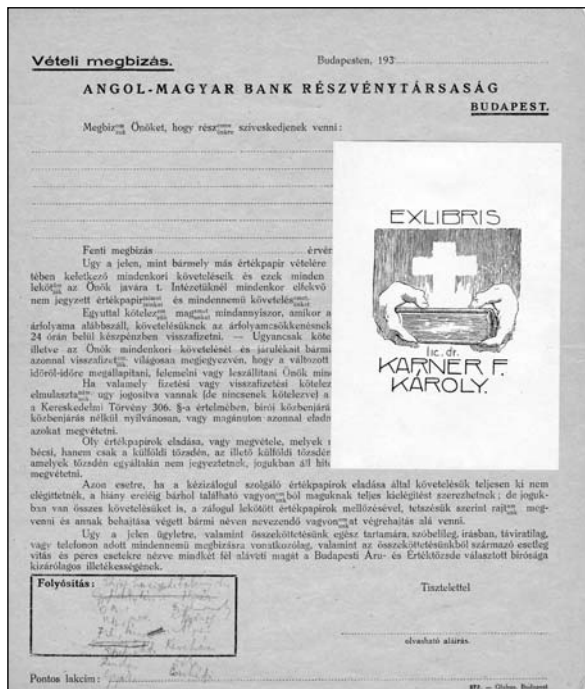
Mindez persze egyénileg is igaz. Ha nem akarjuk, hogy előbb-utóbb, de legkésőbb végső órákon szembejőjön velünk a kereszt, akkor ma kell megfogadnunk Jézus intelmét: „Ha valaki éntánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel naponként a keresztjét, és kövessen engem.»”

Egy talányos névsor

Amikor 1962-ben elkezdtem teológiai tanulmányaimat, dr. Karner Károly (1897–1984) már évek óta nem taníthatott. 1958-ban – mint dr. Wiczian Dezsőt és dr. Sólyom Jenőt is – eltávolították az Evangélikus Teológiai Akadémiáról.¹ Karner professzort csak 1981-ben kezdődött kőszegi lelkészi szolgálatom elején ismerhettem meg, és 1984-ben bekövetkezett haláláig is mindössze háromszor találkozhattam vele Sopronban. Karner Károly Kőszegről származott. Tudomásom szerint a „mi időnkben” már nem látogatott haza. Lánya és veje látogatta gyakrabban a Kőszegen élő, nála fiatalabb testvérét, a nyugalmazott matematika–fizika szakos tanárnőt, a Kőszegen közismert Karner Emi nénit. Az említett három találkozásom a professor úrral pedig úgy adódott, hogy Emi nénit vihettem vizontlátogatásra Sopronba testvérehez, családjához. Talán ennek is köszönhető, hogy néhány könyvet én is kaphattam Karner professzor hagyatékából.

Ezeket a könyveket aztán beillesztettem a témájuk szerint megfelelő helyre a magam könyvtárában. Vagy két-három évvel később át akartam köttetni a két legrosszabb állapotban lévő könyvet. De mielőtt a könyvkötőhöz vittem volna, átlapoztam őket. Mindkettőben találtam valamit. Az egyikben egy csomó, mintegy 30 darab, könyvbe ragasztható *ex libris* címkét, a másikban pedig egy eléggé megviselt állapotban lévő, az *Angol-magyar Bank Részvénytársaság, Budapest* címre szóló *Vételi megbízás* nyomtatványt. (Helytakarékosság érdekében másoltam egymásra helyezve a kettőt.) Az *ex libris*ről nincs mit mondanom, de ez a másik nagyon is érdekes!

A bal alsó sarokban, a folyósításra vonatkozó utasítás számára fenntartott helyen egy névsor olvasható. A ceruzával írt, helyenként javított, illetve átfírt sorokat, neveket az itt közölt másolaton nehezen lehet – ha egyáltalán – „megfejteni”, de a nálam lévő eredetin

1 Id. Zászkaliczky Pál: Ötven éve történt. Dr. Wiczian Dezső, dr. Karner Károly és dr. Sólyom Jenő professzorok eltávolítása az Evangélikus Teológiai Akadémiáról. *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 2008. 3. sz. 28–37.

biztonsággal elolvashatók. Mint ahogy az is biztosnak tűnik, hogy ez a pár sor Karner Károly kézírása. De mit is látunk itt? Először betűhíven – az áthúzottakat figyelmen kívül hagyva – másolom ide a szöveget:

Ehjog, hazai eht:	Fabiny dr.
Ó.sz.:	Zsigmondy
Úsz., nev.	Bodrog
Fil., társ.,	Alpár
Egyet. eht.	Keveházi
Rendsz.	Dóka
Gyak.	Cserháti

Olvasóink többsége számára talányos lehet ez a lista, ezért a jobb érthetőség érdekében kiegészítve újra leírom:

Egyházjog, hazai egyháztörténet:	dr. Fabiny Tibor
Ószövetség:	Zsigmondy Árpád
Újszövetség, neveléstudomány:	Bodrog Miklós
Filozófiatörténet, társadalomtudomány:	Alpár Geyza
Egyetemes egyháztörténet:	Keveházi László
Rendszeres teológia:	Dóka Zoltán
Gyakorlati teológia:	Cserháti Sándor

Az egyértelműnek tűnik, hogy – elfogadva a „szerzősége” vonatkozó említett állítást – Karner Károly egy jövőbeli és általa elképzelt professzori kar névsorát állította össze. Akik személy szerint ismerhettük, illetve még ismerhetjük ezeket a testvéreinket, feltehetjük azt a történetietlen kérdést: mi is lett volna, ha... E történetietlen, bár érzelmileg nagyon is érthető sóhaj helyett egy kérdésre azért megkísérelhetjük a válaszadást: mikor születhetett meg ez a feljegyzés? A választ két oldalról közelítve próbálok megfogalmazni.

Pusztá feltételezésnek tűnhet, én mégis úgy gondolom, hogy ezt a „jövőtervet” Karner professzor akkor vázolta fel, amikor dékánként állt a fakultás, illetve a teológia élén, és amikor a felsorolt teológiai hallgatók egy időben voltak hallgatók.

Nézzük először a dékántság kérdését! A hivatalos jegyzőkönyvekből² egyértelműen kiderül, hogy Karner Károly az 1949–50-es tanévben volt a hittudományi kar, az 1950–51-es tanévben

2 *A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1950. év március hó 3. napján Budapestentartottrendkívüli közgyűlésének jegyzőkönyve.* Budapest, 1950, A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem Hivatalos Kiadványa, [1] (http://medk.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/egyetemes_oroszagos_kozgyules_jegyzokonyv_1950_03_03.pdf); *A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1950. évi szeptember hó 29. napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.* Budapest, 1950, A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem Hivatalos Kiadványa, [1] (http://medk.lutheran.hu/sites/medit2.lutheran.hu/files/medit/egyetemes_oroszagos_kozgyules_jegyzokonyv_1950_09_29.pdf).

pedig a teológiai akadémia dékánja. (A következő, 1951–52-es tanévben már dr. Sólyom Jenő, az egyháztörténet professzora a dékán.) Az említett jegyzőkönyvekből az is kiderül, hogy dr. Karner Károly dékáni ideje alatt történt meg a pártállam romboló szándéka szerint a hittudományi kar „lefokozása” teológiai akadémiává, de a Sopronból Budapestre való kényszerű költözés is. A névsorral meg mintha már a maga és kartársai félreállítására utáni időre tervezett volna!

És mit tudunk a névsorban szereplőkről? Tanulmányi idejük szerint veszem őket sorra:

Dóka Zoltán (1929–2000), tanulmányi idő:	1947–1952
Bodrog Miklós (1929–2009), tanulmányi idő:	1948–1953
Cserháti Sándor (1930), tanulmányi idő:	1948–1953
Zsigmondy Árpád (1930), tanulmányi idő:	1948–1953
Dr. Fabiny Tibor (1924–2007), tanulmányi idő:	1949–1953
(végzett jogászként engedélyt kapott tanulmányai összevont, négy év alatti elvégzésére)	
Keveházi László (1928), tanulmányi idő:	1950–1955
(más – betegség által is megszakított – tanulmányok után került a teológiára)	
Alpár Geyza (1924–2010), tanulmányi idő:	1950–53; 1989/90–1991
(teológiai tanulmányait hosszabb kereső időszak után kezdte, de csak 1953-ig folytathatta, majd évtizedekkel később fejezte be, s lett az újraindult soproni Líceum hitoktató lelkésze)	

Ha egymás mellé tesszük az évszámokat, akkor kiderül, hogy két olyan tanév volt, amikor mind a heten együtt voltak a teológián: az 1950–51-es és az 1951–52-es. Ebből számomra az következik, hogy Karner Károly ez idő alatt állíthatta össze „a jövőbeli oktatói kar” névsorát. Fenntartom azt a gondolatot, hogy még dékáni szolgálatban állt ekkor; de ha ebben tévednék is, legkésőbbiként az első budapesti tanév jöhet szóba, hiszen Dóka Zoltán 1952 nyarán befejezte tanulmányait.

Két olyan tanév volt, amikor mind a heten együtt voltak a teológián.

Ez a talányos névsor egyet biztosan tanúsít. Mégpedig azt, hogy Karner professzor számára azokban a vészjósló és fenyegető időben is fontos volt egyházunk lelkészképzésének ügye. És egyáltalán nem volt mellékes kérdés a számára, kik lehetnének azok, akik majd átvehetik tőle, tőlük e fontos szolgálat stafétabotját.

A névsorban szereplők közül hárman – dr. Cserháti Sándor, D. Keveházi László, dr. Zsigmondy Árpád – még velünk vannak a földön küzdő egyház közösségében. Vajon ha ők elolvassák ezeket a sorokat, tudják-e pontosítani az itt csak feltételezésként, elképzelésként megfogalmazott mondatokat? Egy néhány nevet tartalmazó „felskicelt” lista – és mégis mennyi minden felsejlik általa egyházunk nehéz évtizedeinek történetéből!

A bántalmazotthoz. Scholz László verse, Dóka Zoltán dallama

2002. december 7-én emlékezetes szeretetvendégséget tartottak a Budapest-Kelenföldi Evangélikus Egyházközség tanácstermében. Scholz László nyugdíjas lelkész versei tükrében beszélt életútjáról. A verseket Sellei Zoltán előadóművész tolmácsolta.

Életútja hatvani–gyöngyösi szakaszáról Scholz László a következőket mondta: abban az időben „jóformán senkivel nem tudtam barátságot kötni: mindenki került [...] csak egy valaki volt, akihez közel voltam, és ez Dóka Zoltán hévizgyörki lelkész volt, aki most két éve halt meg. Ő nálam is keményebb dolgokat élt át a hitben való megállásában, az egyik versemet nagyon szerette. Bizonyosan azért, mert Krisztusnak a sorsa egy kicsit minket is érintett.”¹

Előadása során Scholz László nem említette, hogy verséhez Dóka Zoltán lelkész dallamot szerzett. A négyzólamú kísérettel is ellátott kottát ma is őrzi a család, egy példány pedig az elmúlt hetekben került elő az Ordass Lajos Baráti Kör iratanyagának rendezése során. A Scholz családdal egyetértve közöljük az éneket, melynek dallama először jelenik meg az olvasók

A Bántalmazotthoz
Scholz László versege
Dóka Zoltán dallama

Jé-zu-som, te *Ó*-*du*-*tal*-*ma*-*z*ott, *meg*-*fe*-*ny*-*í*-*t*ett,
sz-*ü*-*g*-*g*-*é*-*r*-*é*-*s*-*z*ott, *Fig*-*g*-*e*-*r*-*e*-*s*-*z* a *f*-*á*-*u*, a *n*-*ö*-*g*-*e*-*ke*-*n*. *Ki*-*no*-*d*-*h*-*o*-*z* a
sz-*ü*-*g*-*g*-*é*-*r*-*é*-*s*-*z*ott *n*-*e*-*m* *le*-*l*-*e*-*m*. *Lel*-*ke*-*d* *i*-*s* *h*-*a*-*n*-*y* *t*-*ö*-*v*-*í*-*t* *ka*-*p*-*o*-*t*-*t*: *E*-*n* *g*-*e*-*r*-*e*-*s*-*z* *v*-*i*-*l*-*á*-*g*

1 *Emlékezzünk régierekről. Scholz László visszaemlékezése életútjára.* Budapest, 2005, Evangélikus Missziói Központ, 32.

ra-gal-ma-zott! Világ bű-nét meg-val-la-ni, Hon-nan, hon-nan
ve-gye-m a szót?!

számára, és amely nehéz sorsú lelkészelődeink testvéri barátságának páratlan gyümölcse.² Ők mindketten a fájdalmak útján járó Jézusunkat hirdették, sőt követték. Rájuk emlékezve is ajánljuk a verset, illetve az éneket böjti-nagyheti elcsendesedésünk elmélyítéséhez.

A bántalmazotthoz

Jézusom, te Bántalmazott,
megfenyített, csontig-aszott,
függesz a fán, a szögeken –
kínodhoz a szót nem lelem.
Lelked is hány ütést kapott,
egész világ rágalmazott.
Világ bűnét megvallani
honnan, honnan vegyem a szót?

Hogy mi lehessünk bántatlan,
te bántódtál, ó ártatlan.
Elzengeném köszönetem,
de a méltó szót nem lelem.
Én vétkeztem s te vagy halott,
te megölt – én oltalmazott!
Amit érzek, elmondani
honnan, honnan vegyem a szót?

Nagy a titok, felettébb nagy:
merő seb vagy, csupa vér vagy...
Kiáltanék, de nem merem
megtenni s a szót sem lelem.
Ó szeplőtlen fogantatott,³
Ádám bűne rád származott!
E zord talányt megoldani
honnan, honnan vegyem a szót?

Némán nézem keresztedet,
én Jézusom, s úgy reszketek
hallgatagon, szótalanul,
mint aki a csöndben tanul.
Ha akarnék is szólani,
honnan, honnan venném a szót?
Nincs más, térdet kell hajtani
előtted, ó Bántalmazott!
(1960)

2 A költemény korábban megjelent: *Emlékezzünk régiekről...* (1. jz.), 33–34; *Híd evangélikus missziói magazin*, 2013. 1. sz. 28.

3 A *Híd...* (2. jz) magazinban megjelent szövegben ez a sor így szerepel: „Ó, Lélektől fogantatott”.

„... eleve tudtam, hogy az eredménye irracionális szám lesz.” Emlékezünk? Emlékezzünk Vladár Gáborra!

Emlékezés? Kései tiszteletadás? Újrafelfedezés? Rehabilitáció? Tán mindegyik egyszerre, ám kétségtelen: Vladár Gáborról újra beszélünk, konferenciát rendezünk, előadásokat tartunk, írunk, iratokat, képeket kutatunk fel a közgyűjteményekben.¹ 2015. október 16-án – 1881. október 14-i születésnapjának évfordulójához közeli napon – nagyszabású emlékkonferenciát tartott az Igazságügyi Minisztérium és a Magyarországi Evangélikus Egyház a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium impozáns dísztermében.² Nemcsak a kezdeményező és rendező háttér-intézmények (minisztérium, egyház, gimnázium), de a felszólalók személye (dr. Trócsányi László miniszter, dr. Fabiny Tamás püspök) is jelezte, hogy az alkalom – Emlékezés? Kései tiszteletadás? Újrafelfedezés? Rehabilitáció? – ezúttal a „felső” szinten zajlik.

Vladár Gábor *majdnem elfeledett, sőt méltatlanul elfeledett nagy magyar jogász.*

A konferencián több változatban is elhangzott a megállapítás, miszerint Vladár Gábor majdnem elfeledett, sőt méltatlanul elfeledett nagy magyar jogász. Trócsányi igazságügyi miniszter – e minőségében Vladár Gábor utóda

– ünnepi beszéde nyomán joggal remélhetjük, hogy a mai magyar jogásztársadalom előbb-utóbb elvégzi Vladár Gábor szakmai életútjának alapos feltárását, s ezáltal méltó helyére kerül a jogalkotás nagyjainak hazai panteonjában. Egy 2002-ben elhangzott jogászi méltatás alapján azonban úgy tűnik, több évtizede nemcsak Vladár Gábor, de egy egész jogásznemzedék, sőt egy jogtörténeti korszak helyretétele is várat magára. Erre a Vladár-émléktáblát 2002-ben felavató polgármester (aki maga is jogász) szintén felhívta a figyelmet: „[...] néha nosztalgiával gondolok vissza az 1945. előtti időkre, hiszen az akkor élő jogász emberek alapos munkájának keze nyoma még sok-sok évtizedig, napjainkig érezteti jótékony hatását a magyar jogtudományban, a jogi irodalomban. [...]

[...]

- 1 Megjegyzendő, hogy az OLBK már két évtizeddel ezelőtt is fontosnak tartotta Vladár Gábor emlékének ápolását. A baráti kör folyóiratában 1991-ben, Vladár születésének 110. évfordulóján hosszabb írással emlékeztek meg róla: Boleratzky Lóránd: Emlékezzünk Vladár Gáborra (1881–1972). *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 1991. 4. sz. 42–46. A lap 2003-ban a jogtudós emléktáblájának felavatásán elhangzott beszédeket és részletes életrajzát is közölte: Emléktábla dr. Vladár Gábornak. Dr. Mitnyan György polgármester köszöntője, Tökéczki László avatóbeszéde. *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 2003. 1. sz. 24–27; Boleratzky Lóránd: Dr. Vladár Gábor életútja és munkássága (1881–1972). *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 2003. 1. sz. 28–31.
- 2 Az alkalomról szóló beszámolót lásd Illisz L. László: Akinél soha nem vált el a jog az erkölcstől. Vladár Gábor emlékezete. *Evangélikus Élet*, 2015. október 25. 13. Vladárról lásd még Mirák Katalin: Tomori töprengés. Még egyszer Vladár Gáborról. *Evangélikus Élet*, 2016. január 10. 23–25.

Dr. Vladár Gábor életéről és munkájáról nagyon kevés adat, nagyon kevés ismeret áll az átlagpolgár rendelkezésére, de még a joghallgató előtt sem ismerős vagy az a jogász sem tudja, aki a mindennapokban azokat a jogszabályokat használja, amelyeket bizony az ezerkilencszáznegyvenes években fogalmaztak meg.”³

A nagyszabású, ünnepélyes fasori „felütés” nyomán azonban ezentúl az evangélikus egyházi emlékezetkultúra formálói – püspökök, felügyelők, történészek, médiszakemberek – számára is fontos feladatnak ígérkezik Vladár Gábor (1939-től a Budapesti Evangélikus Egyházmegye, 1943-tól 1948-ig a Budavári Evangélikus Egyházközség, 1947–48-ban a Bányai Evangélikus Egyházkerület felügyelője) emlékének

Fontos feladatnak ígérkezik Vladár Gábor ... emlékének felelevenítése.

felelevenítése, élete ismert vagy máig feltáratlan, homályban maradt vagy éppenséggel homályban hagyott részleteinek felkutatása és publikálása. Ez utóbbi – homályosabb – nyomvonal feltárása különösen izgalmas, mert Vladár Gábor személyén, életén és működésén jóval túlmutató problémákat is érint. Olyanokat, amelyek a XX. századi magyar történelemnek, de evangélikus egyháztörténetünknek máig kérdéses és tisztázatlan pontjai.

De vajon miért lett elhallgatott, s ezáltal majdnem elfeledett a kiváló jogász, az egykori igazságügy-miniszter, az evangélikus egyház egyik nem lelkes (világi) vezetője? Miért történt meg, hogy „Vladár emlékét erőszakkal iktatták ki a magyar közéletből” – ahogy e megállapítás 2002-ben, szintén a táblaavató ünnepségen elhangzott.⁴ Életének három meghatározó eleme – a két világháború közötti évtizedekben betöltött hivatali pozíciói, az evangélikus egyházban viselt vezető tisztségei, kiváltképpen egyházkerületi felügyelősege Ordass Lajos társelnökéeként, majd az 1951–1953-ban családjával együtt elszenvedett kitelepítése – a „kiiktatás” mentségéül semmiképpen nem szolgálhat, de történeti magyarázatot adhat rá mindenekelőtt az a nagy ívű szakmai és politikusi karrier, amelyet a két világháború közötti évtizedekben futott be. Vladár Gábor tudása, magas szintű szakmai felkészültsége és lelkiismeretes alaposággal végzett munkája révén fokozatosan lépkedett felfelé a korabeli jogász „szamárlétrán”. 1910. december végén berendelték a Magyar Királyi Igazságügyminisztériumba, amelyet azután közel 34 éven át szolgált. 1929-től a I. (törvény-előkészítő) ügyosztályt vezette, majd 1944. augusztus 29-i megalakulásától október 16-ig, a nyilas hatalomátvételig a Lakatos-kormány igazságügyi tárcáját töltötte be.

Az 1944. március 19-én bekövetkezett német megszállás utáni magyar kormányok – a Sztójay-, a Lakatos- és a Szálasi-kormány – igen ellentmondásos, de közel sem egyféleképpen megítélhető működése ma élénk szakmai, sőt közéleti viták tárgya. Nem így volt ez korábban, amikor az 1945-től szisztematikusan végrehajtott kommunista hatalomátvétel során kidolgozott és évtizedekig megkérdőjelezhetetlen értékítéletű marxista történelemszemlélet e kormányo-

3 Dr. Mitnyan György polgármester köszöntője... (1. jz.), 24.

4 Dr. Tókéczki László történész kijelentését idézi Boleratzky Lóránd: Vladár Gábor emlékezete. In Révész Béla (szerk.): *Vladár Gábor emlékkötet (1881–1972)*. (h. n.,) 2015, Igazságügyi Minisztérium – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 19. (A kiadvány nem került kereskedelmi forgalomba.)

kat, sőt a két világháború közötti időszak egészét is egységesen fasiszta, klerikális-reakciós, ellenforradalmi jelzőkkel minősítette. Ez az „antivilágra” vonatkozó ideológiai alapvetés nemcsak végletesen torz és egyoldalú képet közvetített a múltról és annak meghatározó alakjairól az immár a kommunista pártállam keretei között élő magyar társadalom számára – sokszor máig hatóan! –, de a háború előtti időszak vezető rétegei számos tagjának (és családjuknak) egyéni élettragédiáját is okozta. A Horthy-rendszer működését biztosító hivatali apparátusok dolgozói, így például a minisztériumok magasan képzett értelmiségi hivatalnokrétegének tagjai is számos esetben e minősítéssel, sőt megbélyegzéssel éltek az életüket a proletárdiktatúra és a szocializmus évtizedeiben. Vladár Gábor esetében a minisztériumi vezető beosztás és a szűk két

A minisztériumi vezető beosztás és ... minisztersége elegendő volt ahhoz, hogy a kommunista politikai rendőrség a régi rendszer embereként tartsa nyilván.

hónapig viselt Lakatos-kormánybeli minisztersége elegendő volt ahhoz, hogy a kommunista politikai rendőrség a régi rendszer embereként tartsa nyilván, és mint ilyen, a népi demokratikus rend ellenségeként járjon el vele szemben.

Ám a vészorszak rövid életű kormánya egykori tagjának a pártállami időszakban rögzült –

megbélyegző, negatív – megítélése fenntartással kezelt, óvatosabb – kérdőjeles – formában, úgy tűnik, a közelmúltig kitartott. Erre a jelenségre utal a Vladár-émléktábla kálváriájának egyik epizódja. Eszerint dr. Boleratzky Lóránd, aki Vladár Gábort atyai barátjaként és példaképeként tisztelte, szerette, és a kitelepítés nehéz éveiben minden lehetséges módon segítette, levélben kezdeményezte Dávid Ibolya igazságügyi miniszternél, hogy Vladár emlékét tábla örökítse meg.⁵ Kérésére hosszabb várakozás után, 2000 májusában a következő választ kapta: „A javaslattal kapcsolatban utalunk arra, hogy Vladár Gábor olyan időben töltött be igazságügyi beosztást, amikor a vezető munkakörökben tevékenykedő államférfi nap mint nap ki volt, ki lehetett téve olyan elhatározásoknak, véleménynyilvánításnak, amely a megemlékezés céljával esetleg mérőben ellentétes volt. Álláspontunk szerint az említett kockázat kizárása és a megemlékezés alkalmassága megállapítása indokolná e téren történelmi kutatások megerősítő eredményét, ezek birtokában lehetne megalapozottan állást foglalni a megemlékezés tárgyában. A jogász kutatómunka miatti késedelmes válaszadásért szíves elnézését kérem.”⁶

Bár a „táblásított megemlékezés” feltételül szabott előzetes szakmai állásfoglalás szükségessége az (e tekintetben nem illetékes) minisztérium részéről mindenképpen korrekt felvetésnek tekinthető, az óvatos válasz mögött jól érzékelhetően húzódik meg az a dilemma: vajon szabad-e (már) 2000-ben Vladár Gáborról utcára néző házfalon, vagyis közterületre néző felületen, „nyílt színen” megemlékezni. Azaz vállalható-e egy olyan személy esetében a hivatalos tiszteletadás, aki egy máig számos részletében kérdéses időszakban (Horthy-korszak) hosszú éveken át

5 A jogakadémiai tanár, egyházjogász, a Déli Evangélikus Egyházkerület ügyésze, ügyvéd, az OLBK elnöke életintertőjét lásd Boleratzky Lóránd. In Mirák Katalin (szerk.): *Nem voltam egyedül. Beszélgetések az evangélikus közelmúltból*. 1. köt. Budapest, 1995, Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség, 48–66.

6 Dr. Kurucz Lajos szakfőtanácsos Budapesten 2000. május 22-én kelt eredeti levelének másolatát lásd Révész (szerk.): *Vladár Gábor emlékkötet...* (4. jz.), 135.

a diszkriminatív rendelkezések (zsidótörvények és rendeletek) egész sorát előkészítő hivatalok egyikének (igazságügy-minisztérium) szakembere volt,⁷ majd egy több ponton vitatott működésű kormány (Lakatos-kormány) minisztereként működött. A döntési mechanizmus háttere pontosan nem ismert, így nem tudni, hogy végül lezajlottak-e a minisztérium által szükségesnek ítélt ellenőrző kutatások, vagy inkább a XII. kerület polgármestere és az önkormányzat képviselő-testülete – előzetes vitáktól nem mentes

– határozatának köszönhető, hogy 2002 végén végül felkerült az emléktábla a budahegyvidéki Goldmark Károly utca 9. számú ház falára.⁸

A minisztérium válaszához dr. Boleratzky Lóránd utóbb keserűen fűzte hozzá: „Sajnos, a Dávid Ibolya vezette Igazságügyi Minisztérium még annyi fáradtságot sem vett magának, hogy a minisztériumban könnyen hozzáférhető adatokba betekintsen. Ugyanis akkor nagyon könnyen meggyőződhetett volna arról, hogy Vladár Gábor mindvégig távol tartotta magát mind a zsidótörvények, mind a többi szélsőséges törvények megalkotásától.”⁹ Valóban, a minisztériumi iratanyagba való betekintés vagy Vladár Gábornak – a memoáirodalom és az *oral history* minden darabját megillető tisztelettel, de megfelelő forráskritikával használandó – visszaemlékezései alapján hamar kiderült volna, hogy 1944-ben több esetben elutasította részvételét a magyar jogrendszert, a törvényességet, és a jogállami eszméket alapvetően sértő intézkedések kodifikációs munkálataiban. Felettesét, Antal Istvánt, a Sztójay-kormány miniszterét is figyelmeztette, hogy „az igazságügyminiszter nem követhet el törvényteleniséget”.¹⁰ Bár a zsidósággal kapcsolatos nézetei, kritikája és fenntartásai a korszakot erőteljesen meghatározó ún. mérsékelt antiszemitizmus jellemzői,¹¹ 1944 során mindezeket felülemelkedve döntött és cselekedett. Így nem volt hajlandó jogszabályt előkészíteni a gettókba hurcolt zsidóság ingóságainak lefoglalásáról és értékesítéséről a magyar királyi kincstár javára, és visszautasította azt is, hogy kodifikációs segítséget adjon ahhoz, hogy a belügyminisztérium

Az óvatos válasz mögött jól érzékelhetően húzódik meg az a dilemma.

7 Egy tanulmány szerint Magyarországon 1920 és 1944 között 22 zsidó tárgyú *törvény* és mintegy 300, ezekhez kapcsolódó *rendelet* született. A Vladár-kutatás további irányát jelentheti, hogy az igazságügyi minisztérium, amelynek Vladár a fenti időszakban – az ún. folytatólagos szolgálata révén – mindvégig dolgozója volt, hogyan vett részt e jogszabályok előkészítésében és kiadásában. Az adatokat lásd Karsai László: *A magyarországi zsidótörvények és -rendeletek, 1920–44.* http://haver.hu/wp-content/uploads/2014/02/Karsai_Laszlo_A-Magyarorszag_i_zsidotorvenyek.pdf (Letöltés: 2016. 01. 22.).

8 A tábla szövegét közli Boleratzky Lóránd: Vladár Gábor emlékezete. In Révész (szerk.): *Vladár Gábor emlékkötet...* (4. jz.), 19.

9 Boleratzky: *Vladár Gábor...* (8. jz.), 18.

10 Vladár Gábor: *Visszaemlékezéseim.* Budapest, 1997, Püski, 228. A Sztójay-kormány tagjai – köztük Antal István, Vladár Gábor hivatali főnöke – ellen a háború után pert indítottak, amelynek során a tíz kormánytag közül hatot halálra ítélték, közülük ötöt kivégeztek, a hatodik a börtönben halt meg. Ketten öngyilkosok lettek, ketten életfogytiglani fegyházbüntetést kaptak. Egyikük Antal István volt, aki 1960-ban kegyelmet kapott. 1974-ben hunyt el Budapesten. Az adatokat lásd Bölöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004.* 5., bőv. és jav. kiad. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó, 191.278–279.

11 Nézetait az 1966 és 1970 között írt visszaemlékezéseiben is részletesen ismerteti. Lásd Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 183–188.

átadhassa a csendőrségnek a fegyintézetekben őrzött zsidó foglyokat. E feladat elhárításával mintegy ezer zsidó magyar ember kiszolgáltatását sikerült megakadályoznia, s ezzel valószínűleg az életét megmentenie.

Mivel a diszkriminatív törvények és rendeletek kapcsán sem tudását, sem hivatali pozícióját nem volt hajlandó olyan törvénytelen lépések szolgálatába állítani, amelyeket nemcsak szakmai, de erkölcsi és hitbéli mércéje alapján is vállalhatatlannak tartott, 1944 májusban kilépett a minisztérium kötelékéből.

E lépést már az 1944. március 19-i német megszállás és a Sztójay-kormány március 22-i

hivatalba lépése utáni napokban komolyan fontoltgatta. Be is jelentette új főnökének, Antal Istvánnak, hogy hivatali működését a kúrián kívánja tovább folytatni. Csak a miniszter nyomtatékos kérésére maradt a helyén – egyelőre.

„A jog nem csak az értelem, hanem a szív ügye is [...] Minden jog az emberért van.”

Ahogy maga fogalmazta: „próbaidőre felfüggesztettem távozási szándékomat.”¹²

A minisztériumon belüli kodifikációs munkát mindaddig vállalta, amíg úgy látta, hogy a társ-minisztériumok „kiváló erői”, azaz a „régii” hivatalnoki kar egyfajta garanciája a törvénytelenségek kiküszöbölésének. Az 1944 tavaszán–nyarán zajló kodifikációs munka során azonban mindinkább azt tapasztalta, hogy a belügy-, a pénzügy- és a honvédelmi minisztérium élén végrehajtott szélsőséges nyilas szemléletű vezetőváltás nyomán „az ellentétek mind nagyobbak, a viták mind élesebbek lettek”.¹³ Az újabb és újabb diszkriminatív tervezetek (pl. a zsidók megfosztása tartalékos tiszti rangjuktól és háborús kintünetéseiktől; a zsidóság kilakoltatása és gettókba összegyűjtése, majd az otthonaikban maradt ingóságok lefoglalása és értékesítése a királyi kincstár javára) olyannyira elfogadhatatlanok voltak számára, hogy bejelentette: kilép a minisztériumi szolgálatból, és élve az 1932-ben történt kinevezésével, visszatér a Magyar Királyi Kúria tanácselnöki székébe. Antal miniszter hiába hivatkozott az évek alatt közösen végzett munka során köztük kialakult kollegiális, sőt baráti kapcsolataikra, s végső érvként hiába vetette fel, hogy igazi férfi létére nem térhet ki a küzdelmek elől, Vladár Gábor megmaradt elhatározásánál.¹⁴ Döntésében a jogász következetessége mellett nyilván az a meggyőződése is közrejátszott, miszerint „a jog nem csak az értelem, hanem a szív ügye is [...] Minden jog az emberért van.”¹⁵

Elhatározását így indokolta: „Nagyméltóságú Miniszter Úr! Az idegfeszítő napi munka után az éj csöndjében nyugodtan végig gondolva a tegnap tárgyalt rendelettervezet ügyét, megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy a Büntető törvénykönyv 69. §-ába ütköző bűnrészesség terhelne, ha a rendelet kiadásában való közreműködéssel a szóban levő letartóztatott személyeknek esetleg erőszakos kezekbe juttatását előmozdítanám vagy megkönnyíteném. Minthogy ezek szerint az igazságügyminisztériumi szolgálat körében súlyos összeütközésbe kerülnék hivatali eskümmel

12 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 226–227.

13 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 227.

14 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 230.

15 Boleratzky: *Vladár Gábor...*20.

és lelkiismeretemmel, legnagyobb sajnálatomra kénytelen vagyok Nagyméltóságodnak tisztelettel bejelenteni, hogy [...] a m. kir. Kúriánál viselt tanácselnöki állásomat újra elfoglalni kívánom.”¹⁶

A Lakatos Géza vezette kormányban 1944. augusztus végén felkínált igazságügy-miniszteri széket szintén hosszas vívódás után vállalta el. A kormányzó többszöri, személyes megkeresésére mondott végül igent, tudva azt, hogy a testület mandátuma valójában két feladatra szól: a háborúból való kilépésre és a zsidókérdés „nyugvópontra juttatására”.¹⁷ Az adott történelmi és reálpolitikai helyzet azonban nem sok sikerrel kecsgettette az egykori Deák téri diákot, a leendő kormánytagot: „Tudtam, hogy lehetetlenre, vagy legalábbis olyan feladatra vállalkozunk, aminek racionális megoldása nincsen, olyanformán éreztem magamat, mint amikor gimnazista koromban olyan algebrai egyenlet megoldásába kezdtem, amelyről eleve tudtam, hogy az eredménye irracionális szám lesz.”¹⁸

Mégis, a „hivatala adta hatalma erejéig”¹⁹ segítette az üldözötteket. Azokban a hónapokban, amikor életek függtek egy-egy hivatalos okmány (igazolvány, útlevel, keresztlevel stb.) meglétén vagy hiányán, a Svéd Vöröskereszt Vladár Gábor miniszteri jóváhagyása és támogatása mellett folytathatta az ún. oltalomlevelek kiadását, e nyomtatványokkal üldözöttek sokaságát mentve meg a biztos haláltól. Valdemar Langlet, a Svéd Vöröskereszt 1944 folyamán Budapesten dolgozó megbízottja emlékirataiban később elismerően emlékezett meg Vladár miniszternek a zsidómentés kapcsán tanúsított bátorító hozzáállásáról és segítőkészségéről.²⁰

1945–1946 folyamán sűrűn kellett átjárnia Pestre népbírói tárgyalásokra, volt kollégái, a Sztójay-kormány tagjai ellen háborús bűncselekmény vádjával indított eljárások ügyében.²¹ Bár a tárgyalásokra nem vádoltként, hanem tanúként idézték be, és így hallgatták ki, többek között Antal István igazságügy-miniszter ügyében,²² a proletárdiktatúra idején Vladárt is rendszeridegen kategóriaként kezelték. Mind az evangélikus egyház jogi életének szabályozásában kamatoztatott szakmai tevékenysége, mind a Rákosi Mátyás-féle pártvezetés által az egyházi reakció vezetőjének kikiáltott Ordass püspök melletti egyházkerületi felügyelősége nemkívána-

1948 őszén több világi vezető társával együtt ő is lemondani kényszerült.

16 Az Antal István igazságügy-miniszternek 1944. május 16-án írt levél egy másolati példánya az 1951-ben végrehajtott kitelepítés dokumentumai közé is bekerült, s ma is megtalálható Vladár Gábornak az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában (ÁBTL) őrzött kitelepítési iratai között, lásd ÁBTL 2.5.6. 2609. A levél azonos tartalommal, de némi szövegmodosítással önéletírásába is bekerült: Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 229.

17 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* 233.

18 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 233.

19 Dokumentumok In Révész: 127.

20 Langlet, Valdemar: *Verk och dagar i Budapest*. Stockholm, 1946, Wahlström&Widstrand, 78–79. A magyar fordítást közli Révész (szerk.): *Vladár Gábor emlékkötet...* (4. jz.), 127.

21 Vladár: *Visszaemlékezéseim...* (10. jz.), 309–313.

22 Antal István vizsgálati dossziéját lásd ÁBTL 3.1.9. V–116532. A kihallgatási jegyzőkönyveket tartalmazó dossziében a tanúként megidézett személyek listáján Vladár Gábor neve is szerepel, tanúvallomásának jegyzőkönyve azonban nem található a dossziében.

tossá tették személyét az egyházvezetői karban, ezért 1948 őszén több világi vezető társával együtt ő is lemondani kényszerült. Három évvel később az 1945 előtti rendszer értelmiségi, magasan kvalifikált és tehetsős középosztálybeli tagját a proletárhatalom belügyminisztériuma 1951-ben családjával együtt kitelepítette Budapestről. E momentum a pártállam idején újabb megbélyegzést jelentett a „volt horthysta igazságügyminiszter”²³ számára, és a történekről a kitelepített tömegekhez hasonlóan Vladár Gábor is évtizedekig hallgatni kényszerült.

Vladár Gábor egyházvezetői szerepe, nézetei egyház és állam viszonyáról, kitelepítésének történeti háttere: megannyi újabb kutatási irány. Önéletrajzán tájékozódva és a napjainkban sorra előkerülő – minisztériumi, politikai rendőrségi, egyházkormányzati – dokumentumok alapján jó esélyünk van egy, a pártállami időszakbelihez képest teljesebb és valóságosabb Vladár-kép kialakítására.

”

Én Tebenned, Te énbennem,
Lakozzál az én szívemben!
nyomja reám a pecsétet
A Szentlélek!
Tiéd vagyok, amíg élek!

Fölséges szent győzelmedért
Hajoljon meg minden egy térd
Egyformán: mennyeieké
Földieké
Ámen! Ámen! – Mindörökké!

(Hallgrímur Pétursson: Passió-énekek. Budapest, 2013, Ordass Lajos Alapítvány.)

23 E „definíció” Vladár Gábor több kitelepítési iratán olvasható, lásd ÁBTL 2.56. 2609.

In memoriam Dr. K. H. (1926–2016)

Helmut Koester egyetemi irodájának ajtaján egy Snoopy-karikatúra fogadta az érkezőt. A négy képből álló sorozat címe *Egyháztörténet*. Az első két képen egy kislány küzd a házi feladatával, miközben bátyja érdeklődve figyeli. A harmadik rajzon végre ötlete támad, lelkesen belekezd a dolgozatba: „Amikor egyháztörténetet írunk, vissza kell mennünk egészen a kezdetekig.” Az utolsó képen a csattanó: „Köster professzor 1926-ban született.”

A karikatúra eredetét nem sikerült hitelesen rekonstruálnom,¹ de az üzenete világos: Helmut Koester jelentősége alapvető az elmúlt fél évszázad koraiegyháztörténet-kutatásában. Szeretnénk, több mint hat évtizedet felölelő tudományos munkásságának még a súlypontjait is nehéz

1 A rajz eredetije 1975. szept. 4-én jelent meg Charles Schulz ún. szindikált karikatúrájaként számtalan újságban egyszerre (www.gocomics.com/peanuts/1975/09/04/). A negyedik kép csattanója ott úgy hangzott: „A lelkészünk 1930-ban született.” Hogy ez hogyan alakult át az irodaajtón látható – újságpapírra nyomtatott és eredetinek tűnő, de nyilvánvalóan apokrif – változattá, azt már nem sikerült megbízhatóan kiderítenem.

kijelölni. Nagy Sándortól (Kr. e. IV. sz.) Nagy Konstantinig (Kr. u. IV. sz.) minden érdekelte. Meghatározó módon járult hozzá a keresztyénség legkorábbi időszakának újraértelmezéséhez, a legrégebbi keresztyén szövegek történetének rekonstrukciójához és talán főként ahhoz, hogy az Újszövetség-tudomány és a korai egyháztörténet ne korlátozódjék szövegek tanulmányozására. Az 1960-as évek végétől egyszerre volt az Újszövetség és a korai egyháztörténet professzora, és ez a kettős kinevezés híven tükrözte szemléletét. A patrisztikát mint önálló tudományterületet fenntartással kezelte. A korai keresztyénség és az egyházatyák irodalmi hagyatékához az Újszövetség felől közelített, és azt a kanonikus iratokkal szerves egységben értelmezte. Mind-eközben soha nem feledkezett meg a formálódó keresztyénség tágabb történelmi, vallási és kulturális kontextusáról. Számára a régészet eredményeinek hasznosítása és az anyagi kultúra vizsgálata az Újszövetség-kutatás elidegeníthetetlen része volt. Tudósként és tanárként fáradhatatlanul küzdött ennek a szemléletnek a terjesztéséért, és ezzel maradandó hatást gyakorolt a szakterület művelésének elméletére és gyakorlatára.

Könyvei közül több alapművé vált. James Robinsonnal közösen írt kötete (*Trajectories Through Early Christianity*, 1971) mára klasszikusnak számít, de több kiadást megért kétkötetes újszövetségi bevezetése (1982, 1995–

2000) is megkerülhetetlenné vált. Írt könyvet a hellenisztikus kor vallás- és kultúrtörténetéről (*History, Culture, and Religion of the Hellenistic Age*, 1982), az első evangéliumok fejlődéstörténetéről (*Ancient Christian Gospels. Their History*

Soha nem feledkezett meg a formálódó keresztyénség tágabb történelmi, vallási és kulturális kontextusáról.

and Development, 1990), Pál apostolról (*Paul and His World. Interpreting the New Testament in Its Context*, 2007) és a történelmi Jézus-kutatásról is (*From Jesus to the Gospels. Interpreting the New Testament in Its Context*, 2007). Szerkesztőként is meghatározó hatást gyakorolt szakterülete alakulására. Évtizedekig szerkesztette a tekintélyes *Harvard Theological Review* szakfolyóiratot és a *Hermeneia* bibliai kommentársorozat újszövetségi szekcióját. A bibliai archeológia területén különösen is jelentős volt a szerkesztői tevékenysége. Tanulmánykötetek (*Ephesos, Metropolis of Asia*, 1995 és 2004; *Pergamon, Citadel of the Gods*, 1998) mellett diatárat is szerkesztett (*Archaeological Resources for New Testament Studies*, 1987 és 1994). Magyarul egyetlen tanulmánya jelent meg, éppen a *Keresztyén Igazságban* még 1997-ben.²

Nemcsak németesen alapos tudós, hanem független gondolkodó is volt, aki nem pusztán tanítványait, hanem pályatársait is folyamatosan álláspontjuk újragondolására készítette. Elkötelezett egyházi ember volt, de tudományos munkája sokszor kihívást jelentett azok számára, akiket elkényelmesítettek a keresztyén tanítás hagyományos megközelítései. Ezért támadások is érték; hosszú élete során olyanok is, amelyeket mélységesen méltatlannak érzett. Ezek azonban sem őt magát nem tántorították el, sem évtizedek alatt kivívott szakmai tekintélyét nem

2 Helmut Koester: A történelmi Jézus és a „Küriosz Khrisztosz” kultusza. 1–2. rész. *Keresztyén Igazság, Új folyam*, 1997. 2. sz. 10–18 és 1997. 3. sz. 6–13.

kezdtek ki. Az ellene intézett támadások rendre erejüket veszítették anélkül, hogy életművén érzékelhető nyomot hagytak volna.

Helmut Koester 1926. december 18-án született Hamburgban. A II. világháború végén (1943–1945) katonai szolgálatot teljesített és amerikai hadifogságba esett. A háború után Rudolf Bultmann tanítványa lett (1945–1950), aki meghatározó hatással volt későbbi pályájára és gondolkodására is. Teológiai doktori fokozatát is Marburgban szerezte 1954-ben. Disszertációjának témája a szinoptikus hagyomány feldolgozása volt az apostoli atyák műveiben (*Synoptische Überlieferung bei den Apostolischen Vätern*, 1957).

Nemcsak németesen alapos tudós, hanem független gondolkodó is volt.

Közben készült a lelkési szolgálatra is, 1956-ban avatták fel a Hannoveri Evangélikus Egyházban. Ezt követően Günther Bornkamm adjunktusa lett a heidelbergi egyetemen, majd 1958-tól két emberöltőn keresztül Amerikában, a Harvardon tanított. Egy éve sem volt hátra, amikor – immár közelebb a kilencvenhez, mint a nyolcvanöthöz – lezárta az utolsó egyetemi félévét. Bár több súlyos betegségen diadalmaskodott, és szinte mindvégig aktív maradt, az 1. thesszalónikai levélről készülő kommentárjának kéziratát már nem tudta lezárni, ennek befejezését volt tanítványára bízta. Idén újév napján családja körében halt meg.

Elkötelezett tanár volt. Általában a kötelező óraterhelésnél jóval több kurzus megtartására vállalkozott, és évtizedeken keresztül hirdetett meg előadásokat a levelező képzést biztosító karon (*Harvard Extension School*), amely a kiváltságos elitegyetemnek otthont adó nagyváros helyi közössége előtt is nyitva állt. Hallgatóit félév hosszát keményen megdolgoztatta, de sosem az érdekelte, mit nem tudnak. Amikor tanársegédjeként vizsgakérdéseket javasoltam, egyiket-másikat félretette azzal, hogy izgalmas téma, de sportszerűtlenül nagy kihívás lenne a diákoknak. Nem vitakoztam, mert élénken emlékeztem saját újszövetségi kortörténetvizsgámra nála. Akkor is írásban vizsgáztattott, és ragaszkodott hozzá, hogy minden dolgozatot legalább ketten értékeljenek. Az enyémet az egyik tanársegéd mellett ő maga olvasta. Sok mondanivalóm volt, így az utolsó esszé kidolgozására már nem maradt elég időm. Bökszavakban jeleztem, merre menne tovább a gondolatmenetem. A tanársegédőtől meg is kaptam az ezért járó kritikus megjegyzést és pontlevonást. Koester visszajelzése (pontlevonás nélkül): „Szép munka. Kit érdekel, hogy a vége vázlatos maradt.” Életre szóló útravalót adott tanári hozzáállásból.

Tanársegédjeire külön gondja volt. Amikor a levelező karon meghirdetett kurzusán vezettem szemináriumot, alacsonyabb volt a fizetésem, mint a nappali tagozaton órát tartó doktorandusz társaimé. Koester saját zsebéből egyenlítette ki a több száz dolláros különbséget. Ugyanazért a munkáért ugyanaz a bér járt. Szociális érzékenysége nem viselte volna el, hogy engem hátrány érjen. Ha az egyetemi rendszer nem biztosította az egyenlő bánásmódot, személyesen vállalt érte áldozatot. A következő órára való felkészülésre hivatkozva minden héten vendégül látott bennünket egy vacsorára törzshelyén, egy elegáns kínai étteremben az egyetem közelében. Ilyenkor természetesen esett szó a következő óra témájáról is. Útmutatást adott, hogyan közelebb kerüljünk meg az anyagot, és mi kerüljön feltétlenül szóba a hallgatókkal az általa tartott előadást kísérő szemináriumon. A lényeg azonban – a lutheri és bultmanni hagyományokat, sőt talán a

kutatásaiban is oly nagy figyelmet kapott jézusi asztalközösség örökségét folytatva – az asztali beszélgetés volt, ahol nemcsak az órai anyagról, hanem az élet sok más területéről is tanulhattunk tőle, miközben a jelentős kor- és státuszkülönbség dacára is valódi asztaltársaknak tekintett bennünket.

Lexingtoni otthona is nyitva állt a diákjai előtt. Sosem volt a témavezetőm, mégis többször lehettem lakása vendége, mint bármelyik másik tanáromé. Ilyenkor családi asztalukat

A jelentős kor- és státuszkülönbség dacára is valódi asztaltársaknak tekintett bennünket.

is megosztották a vendégekkel. A német evangélikus hagyományokat ápolva gyakran kísértc többszólamú koráléneklés ezeket az alkalmakat. Családi kórusukkal istentiszteleti keretek között is időről időre előadtak egy-

egy Bach-kantátát. Nyolcvanadik születésnapján és lelkésszé avatásának ötvenedik évfordulóján a „UniLu”, szeretett evangélikus egyetemi gyülekezete éppen ezért egy tiszteletére írt kantátával köszöntötte 2006-ban, amelyet Bruce Brolsma komponált *God for Us* (Isten velünk) címen.

A diploma megszerzése után néhány év alatt eldőlt, hogy pályája az egyetemi oktatáshoz és nem a gyülekezeti lelkési szolgálathoz köti, de ez soha nem jelentette azt, hogy a szószéket felcserélte volna az egyetemi katedrára. Nemcsak aktív és elkötelezett gyülekezeti tag volt, hanem rendszeres igehirdető is. Az egyetemen homiletikát is oktatott. Utolsó igehirdetését szeretett gyülekezetében 2015 április végén, a jó pásztor vasárnapján mondta el. A 23. zsoltár alapján a halál árnyékának völgyéről, és Isten ott is megőrző szeretetéről beszélt. Saját háborús élményeit, sebesülését, betegségeit is számba véve Dietrich Bonhoeffer énekét idézte:

Áldó hatalmak oltalmába rejtve
Csak várjuk békén, mindazt, ami jó.
Mert Isten őriz híven reggel, este,
Ő hű lesz, bármit hozzon a jövő.
(ÉÉ 355,1)

Aztán vallott arról, hogy a szeretetben az örökkévalóságot ízlelhetjük meg. Megtapasztalhatjuk azt, aminek a teljességében csak a földi élet vége után lesz részünk. Majd így fejezte be utolsó igehirdetését: „Emlékezzünk, [...] amikor földi életünk véget ér, hogy hova megyünk, és hogy a pásztor az, aki terelget bennünket a halál [árnyékának] völgyén keresztül is. Ez a pásztor a szeretet királya. A mi pásztorunk. Isten, aki szeretet. Legyen ez valóság mindnyájunk számára! Ámen.”³

3 Saját fordítás az alábbi hangfelvétel alapján: <http://unilu.org/sermons/sermon-for-the-fourth-sunday-of-easter-good-shepherd-sunday/>.

**Kollega Tarsoly István – Kovács Eleonóra (szerk.):
A reformáció kincsei. 1. köt. A Magyarországi
Evangélikus Egyház. Budapest, 2015, Tarsoly
Kiadó, 352 o.**

Fél évezreddel ezelőtt az európai keresztyén közösség történelemformáló megújulási folyamatba kezdett. Alig negyed századdal Amerika felfedezése után és majd egy évszázaddal Galilei, Kepler rendszeralkotó gondolatai előtt a keresztyén egyháznak, a keresztyén vallásnak a megújítása jegyében fogant reformáció alapjaiban értelmezte újra az egyház, a nemzeti és a keresztyén közösségek, valamint az egyén, a teremtett világ, az egyházi és világi hatalom, továbbá a vallás, a hit kapcsolatát. A megújulás sok vitát, harcot hozott felszínre, de még több csodálatos eredménynek nyitott utat mind az egyetemes kultúra (benne a nyelv, az oktatás, a zene, a közösségteremtés és közösségformálás számos módozatával), mind a tudomány, mind pedig a nemzeti és lokális identitás, illetve a valláserkölcson vonatkozásában.

500 évvel ezelőtt a nemzeti és vallási megújulás jegyében fellépő reformáció európai szinten is termékeny talajra talált egy mérhetetlen pusztulásra ítélt, politikai és területi értelemben is darabjaira hulló nemzet, a XVI. századi magyarság esetében is. Talán nem véletlen, hogy a két világ határán ingadozó, császár és szultán által is sanyargatott, Krisztus és az evangélium eredeti tanításaihoz visszavágyakozó keresztyén közösség jelmondata lett az „Erős vár a mi Istenünk!”

Az evangélikus, a református és a többi protestáns egyház tárgyi, szellemi, lelki gazdagsága számos formában öltött testet az elmúlt fél évezred során, nemzetünk kultúrája (benne a szellemi, tudományos, irodalmi, zenei, műszaki és épített örökség) sokat gyarapodott és gazdagodott a vallási megújulás folyamán. Olyan értékek születtek, amelyeket összegyűjtenünk, amelyekre emlékeznünk ilyen idő távlatából immár kötelezettségünk. Amikor e javakat összegyűjtjük, egyértelművé válik, hogy nemzetünk, magyarságunk nagy közös kincsestárában meghatározó szerepe van a keresztyén felekezeteket is formáló, egykori és mai protestantizmusnak.

„Az evangélium kincse az élet minden területét kész és képes átjárni és meggazdagítani, bearanyozni” – írja Gáncs Péter evangélikus elnök-püspök a most ismertetendő kötet előszavában (7). És valóban: az ökumené – ahogy Fabiny Tamás evangélikus püspök apostrofálta egy interjúban – a „megbékélt sokféleség”,¹ azaz a megélt és átélt sokszínűség, a keresztyénség a maga egységében és sokszínűségében tehet gazdagabbá, értékesebbé bennünket.

Nemzetünk kultúrája ... sokat gyarapodott és gazdagodott a vallási megújulás folyamán.

1 <http://www.otemplom.lutheran.hu/taxonomy/term/5624>

A könyv címe egy könyvsorozat címe is egyben, amely a reformáció kincseire utal. Szerkesztői – Kollega Tarsoly István és Kovács Eleonóra – együtt és külön is már nem először foglalkoznak evangélikus egyháztörténettel. A *reformáció kincsei* háromkötetes mű nemrég megjelent első kötete pedig az evangélikus egyház történetét, múltját és jelenét dolgozza fel. Küldetése, hogy a valóban pozitív, előrevivő példákat, a kulturális, tudományos eredményeket, a művészetek terén maradandó alkotásokat igyekezzen bemutatni és sorra venni, de a történeti hűség jegyében a szerzők nem hallgatták el a konfliktusokat, az egyház történetének kevésbé fényes szakaszait sem.

A gazdagon illusztrált kötet így aztán nem csupán történelmi áttekintés, annál sokkalta több. Egy lexikon adatgazdagságával, egy képeskönyv esztétikumával, egy egyetemi tankönyv átfogó tematikájával, egy igényes magazin olvasmányos stílusával hozza közelebb az olvasóhoz az evangélikus egyház értékeit, úgy, hogy a lehető legszélesebb közvéleményhez, a vallástörténet

„Az evangélium kincse az élet minden területét kész és képes átjárni és meggazdagítani, bearanyozni.”

iránt érdeklődő laikusokhoz és a hitet gyakorlókhoz egyaránt szólva, mindemellett az egyház szellemiségét, valláserkölcsei üzenetét is közvetítve mutassa be a magyarországi evangélikusok történetét.

Bizton állíthatjuk, az egyik legnagyobb eredménye a könyvnek, hogy egy élő, a történelemben egzisztáló és a jelenkorban is aktív, működő, változó, fejlődő, a kor kihívásaihoz igazodni képes egyházi közösség kel életre a kötetben. Az egyház aspektusából felvázolt nagy történelmi korszakok, sorsfordító nemzeti események, az egyházszervezet kialakulását, a hit elterjedését bemutató fejezetek, vagy a hitüket gyakorló és megvalló evangélikusok életrajzai, az egyháztörténeti és liturgiai érdekességek, az iskolák, közösségek és gyülekezetek működését bemutató részek így együttesen kölcsönöznek lüktető és átütő erőt a kötetnek.

Mindez ugyancsak dinamizmust és lendületet ad a mikrotanulmányok formanyelvén megszólaló írásoknak; az pedig, hogy a feldolgozás több szinten zajlik (összefoglaló jellegű nagyobb, illetve részleteket, érdekességeket, kuriózumokat kifejtő kisebb terjedelmű szövegek váltakoznak egymással, a kisebb szövegrészek pedig egy-egy kulcsfontosságú esemény, személy, épület, irat, tárgy, műalkotás, intézmény stb. köré szervezik a mondanivalót) az olvasó számára azt biztosítja, hogy bármikor bekapcsolódhat a szöveg tanulmányozásába, és újraolvashatja azt. Így halad a könyv szisztematikusan előre a reformáció, az evangélikus egyház történetében, egészen napjainkig.

A szerkesztők törekvése, azt gondolom, maradéktalanul megvalósult, amikor a könyv alapvetéseként elsősorban köz- és egyháztörténeti megközelítést alkalmaztak, de igyekeztek az irodalom, a képzőművészet, a zene, az építészet fontos eredményeit is megjeleníteni. Így némely történelmi esemény csupán egy-egy, már jelképpé vált személy, vagy tárgy formájában jelenik meg, jelzésszerűen utalva a pillanatra, az akkor volt korforduló kiemelkedő eseményeire.

A kötet sokszerzős felépítése is segítette annak a célnak a megvalósítását, hogy ne csupán összegezzék a legfontosabb egyháztörténeti eseményeket, hanem elérhetővé és megélhetővé

tegyék az egyház által megteremtett értékeket, és a ma élő közösséget is bemutatják. Így az esztétikumában is „kincstárra” emlékeztető, megjelenésében is értékes kötet nem csupán az egyház tagjainak szól, hanem az egyháztörténet, a kultúrtörténet iránt érdeklődők is érdekes és fontos megállapításokat találhatnak benne. Sőt, megjelenésével, szellemiségével a könyv alkalmas lehet arra is, hogy azoknak az érdeklődését is felkeltse, akik talán először vesznek kezükbe egyháztörténeti művet. És még egy fontos szempont: a könyv az egyes helyi evangélikus közösségek életének bemutatásával egyedülálló identitásörző, nemzeti jelleget is kap.

Jóllehet az olvasmányosság és a terjedelmi korlátok miatt a klasszikus értelemben vett tudományos művekre jellemző hivatkozásokkal, jegyzetekkel nem találkozhatunk, de a kötetben helyet kapott írások és illusztrációk, valamint az ajánlott irodalom szerves egységet alkotnak, ami segíti és ösztönzi az érdeklődőket a további kutatásokra.

Mindezek mellett a közösségformálás hivatásának is eleget tesz a mű, hiszen magántulajdonban lévő iratok, fényképek, dokumentumok rendelkezésre bocsátásával, több tudományterület elismert művelőjével, imponáns szerzői gárdával alkotta meg eredményeit. Történészek, levéltárosok, egyház- és művészettörténészek, hivatásukat gyakorló lelkészek írásai egyaránt gazdagították a tartalmat.

És nem hallgathatunk a kötet támogatásáról sem, amely egy tudatos felkészülés jegyében fogant, s a reformációi emlékévként programjait segítő, állami finanszírozású bizottsághoz, a Reformáció Emlékbizottsághoz kapcsolódik. A kiadvány második, a református egyházzal szóló kötete a tervek szerint a 2016. év végén lát majd napvilágot.

Luther híres 95 tétele közül a 44.-ben szól arról, hogy „a szeretet cselekedete által nő a szeretet és javul az ember” (30). S éppen e cselekvő, alkotó szeretet hatja át a kötet valamennyi fejezetét a tanulmányoktól a tartalomjegyzékig, a szerzők, a szerkesztők, a korrektorok, a tervezők, a nyomdászok munkáját, és ez az örömmel, hittel és szeretettel való alkotás sugárzik át a könyv egészén, amely így, ezáltal képes közvetíteni a felhalmozott tudást, ismeretet, s továbbadni az olvasók felé a példamutatás lángját, amit maga az egyház is közvetít.

A Krisztus erejében
Nyugszom alva, ébren,
Az Ő szeretetében
Van minden reményem.
Ő az én szabadítóm,
Ő az én életem,
Ezért Őbenne bízom,
Halál nem árt nekem.

Krisztus nekem az élet,
A halál nyereség.
Csak hú Uramra nézek,
Ő szívemnek elég.
Halál! Nincs mitől félnem,
Nem rémít alakod,
Mert akkor jössz csak értem,
Ha ez a parancsod.

(Hallgrímur Pétursson: Passió-énekek. A halál bizonytalan órájáról. Budapest, 2013, Ordass Lajos Alapítvány.)

Hozzászólás

Kedves Józsi!

Tubán József *Mit jelent ma ágostai hitvallású evangélikusnak lenni?* című cikkében a *Keresztyén Igazság* 108. számában (2015/4) a 34. oldalon egy korábban megjelent írásomra utalva ezt írja: „Ezen a szomorú helyzetben mindenképpen változtatnunk kell. Nem érzem igaznak azt, hogy nem »az ajándék utáni vágyakozás felkeltésével bírjuk rá« a gyülekezeti tagokat az úrvacsorával való helyes élésre, amikor »az úrvacsora gyakori meghirdetésével, az úrvacsorának az istentisztelet egyetlen rendjébe való tagolásával« érvelünk.”

Nem a gyakoribb úrvacsorát kifogásoltam, hanem azt, ha és amikor ez a gyülekezet tanítása és igehirdetés nélkül, csak külső vagy formális eszközökkel történik.

A hivatkozott szavak a fenti összefüggésben félreérthetően adják vissza azt, amit írásomban kijelentettem. Ezért kérem írásomnak a vonatkozó bekezdését (*Lelkipásztor*, 2005. 1. sz. 9.) közölni: „Az úrvacsora az évszázados marginalizálódás után, amely már az első reformátorok idején kezdődött, korunkban kap

lassan újra nagyobb jelentőséget. Részben római hatások érvényesülnek eközben, nem pedig reformátoriak és igeiek. Így értelmezem, amikor elsősorban külső késztetéssel, az úrvacsora gyakori meghirdetésével, az úrvacsorának az istentisztelet egyetlen rendjébe való tagolásával, de a gyülekezet tanítása és igehirdetés nélkül, az idő előtti eltávozás megakadályozásával, az istentiszteleti renddel és nem az ajándék utáni vágyakozás felkeltésével bírjuk rá a jelenlevőket az úrvacsorával élésre. A római katolikus *ex opere operato* felé hajlanak mindazok a törekvések, amelyek nem erősíteni vagy újraéleszteni szándékoznak, hanem feladják a nyomokban még mindig fellelhető egyéni otthoni előkészületet.”

A *Keresztyén Igazságban* megjelent írás nem veszi figyelembe, hogy a szakasz azt írja le, miképpen értem, hogy „[r]észben római hatások érvényesülnek eközben, nem pedig reformátoriak és igeiek.” Nem a gyakoribb úrvacsorát kifogásoltam, hanem azt, ha és amikor ez a gyülekezet tanítása és igehirdetés nélkül, csak külső vagy formális eszközökkel történik.

Igen sajnálnám, ha Tubán József ebben nem tudna velem egyetérteni.

Reuss András

Válasz

Tisztelt Professzor úr!

Hálás örömmel köszönöm dr. Reuss András észrevételeit, amellyel reményeim szerint kedvező úton halad tovább egyházunkban az oltáriszentségről, annak komolyan vételéről és megbecsüléséről szóló igencsak szükséges diskurzus. Biztos vagyok abban, hogy mindketten ugyanazt a célt látjuk magunk előtt: visszaemelni az oltáriszentséget, az arról szóló tanítást és az azzal kapcsolatos istentiszteleti gyakorlatot arra a helyre, amely lényege szerint megilleti, illetve ahogyan az

apostoli tanítást és gyakorlatot őrző lutheránus egyház a kezdetektől fogva megőrizte, sőt őrzi sok helyütt napjainkig. Biztos vagyok abban, hogy dr. Reuss Andrással közös fájdalunk az, hogy Magyarországon a nyíltan toladóan jelentkező református befolyás és a racionalizmus hatása miatt ez idővel megváltozott, és manapság sok kívánnivalót hagy maga után.

Azt természetesen nem gondolom, hogy nem kellene tanítani a mai evangélikusokat arra, hogy mit jelent az úrvacsora lutheri értelmezése és annak gyakorlata. Nagyon is szükséges volna,

és erre magam is megragadok minden kínálkozó alkalmat a saját gyülekezeti munkámban és – mint arról a tanulmányom is árulkodik – különböző publikációkban. Mindamellett igenis érthetetlennek, tarthatatlannak, mi több botrányosnak tekintem a Szentírás és a lutheránus hitvallási iratok tanításának tükrében, hogy hazánk evangélikus templomaiban hetek vagy hónapok (!) telnek el anélkül, hogy a híveink élhetnének, élni akarnának az oltáriszentséggel, sőt a jelek szerint talán lelkészeink (!) szemében ez így rendben lévőnek is tűnik. Márpedig ilyen tévtanítással és elfogadhatatlan, nem lutheránus gyakorlattal szemben éppen a lelkési eskü szellemében fel kell lépni, pontosan az egyháznak gyakran önhibáján kívül „tudatlan” népe érdekében.

Írásomban egyházat féltő szeretettel ennek igyekeztem hangot adni, nem ellentmondva dr. Reuss Andrásnak, hanem éppenséggel erősítve az ő szavait. Valóban bízom benne, hogy mindketten segíthetünk elindulni egy komoly beszélgetést az úrvacsoráról, amelynek a vége az egyház Urának akaratóból akár az is lehet, hogy Krisztus testéből erőt merítve hitében megerősödik a Krisztus-testnek az a kicsiny tagja is, amelyet Magyarországi Evangélikus Egyháznak nevezünk.

Tubán József

Hozzászólás

Kedves Anti!

Sajnálom, hogy nem tudtál Révfülöpre jönni, hogy személyesen olvasd fel előadásodat. Az Úristen adjon elegendő testi és lelki erőt a nehéz helyzetben a naponkénti helytálláshoz!

Azért is sajnálom, hogy nem tudtál eljönni, mert szóban könnyebb lett volna elmondani és megbeszélni két észrevételemet a *Keresztyén Igazságban* (2015/4) megjelent egyik írásoddal kapcsolatban.

A 17. oldal tetején az ágostai hitvallás cikkeit szokatlan módon három részre osztod (egyetértést kifejezők, megtárgyalandók és amelyekből semmiképpen sem lehet engedni). Ezt a felosztást Luther a *Schmalkaldeni cikkekben* követi (más sorrendben). Az ágostai hitvallásnak a benne feltüntetett felosztás szerint két részét szokták megkülönböztetni (fő hitcikkek és cikkek a megszüntetett visszaélésekről). Még nem találkoztam az általad alkalmazott felosztással.

A 19. oldalon fent a CA 10. cikkének értelmezésébe az egyházi közösség megtagadását is beleveszed. Nem ismerek olyan szöveget, amelynek alapján ez a megállapításod 1530-ra lenne vonatkoztatható. Inkább el tudom képzelni később, mondjuk az *interim*, vagy még inkább az augsburgi vallásbéke következtében. Ismersz olyan forrást, amelyre ezt az állításodat alapozod? Ha igen, hálás lennék, ha ezt megosztanád velem.

Üdvözlettel,
Reuss András

Válasz

Kedves Professor úr! Kedves András!

Azt magam is tudom, hogy Luther a *Schmalkaldeni cikkekben* explicite kimondja ezt a hármast felosztást. Implicite viszont – és ez az én meglátásom – a CA is ezt követi. Ha nem így lenne, nem tudtam volna felfűzni erre a fonalra az előadásomat. De úgy tapasztaltam, hogy ez a felosztás nem erőltetett.

A másik kérdésre: természetesen magam is vallom, hogy mindig az előttünk levő szöveg elemzéséből kell kiindulni. De azért a kontextust is figyelembe kell venni. Két dologra gondolok:

Amennyiben az evangélikusoknál ünnepelt misét engedélyezi, elérte célját, mert máris helyreállt a vallásbéke.

az egyik a CA keletkezési körülményei. Köztudott, hogy az augsburgi birodalmi gyűlést a császár a vallásbéke helyreállítása érdekében hívta össze. A CA megfogalmazásakor Melanchthon éppen ezért igyekezett egy olyan dokumentumot létrehozni, ami azt bizonyítja, hogy a lutheri

reformáció gyülekezeteiben megtartott és nagy reverenciával ünnepelt mise – az eltérések ellenére is – egyenértékű a római misével, és betiltására valójában nincs semmi ok. Hiszen a lényeg mindkét misében ugyanaz: Krisztus valóságos testében és vérében és ez által Krisztus egyszeri és örök érvényű áldozatának gyümölcsében – a bűnbocsánatban és az örök élet ígéréseiben – részesülnek a szentséggel élők. Ebbe nem fér bele a svájciakkal való egyházi közösség vállalása, akik az úrvacsorában nem vallják, sőt tagadják Krisztus valóságos testének és vérének jelenlétét. Melanchthon mintegy arról igyekszik meggyőzni a császárt, hogy amennyiben az evangélikusoknál ünnepelt misét engedélyezi, elérte célját, mert máris helyreállt a vallásbéke. De ebbe a svájciakkal való egyházi közösség – aminek létrehozása Hesseni Fülöp politikai indíttatású szándéka volt – semmiképpen sem illik bele. Melanchthoné – bármilyen csúnyán hangzik is – Augsburgban azt akarták elérni, hogy a pápa és a császár üldözze csak eretnekként a svájciakat, de a lutheri reformáció követőit hagyják békén.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy egy évvel a CA beterjesztése (1530) előtt Luther a Hesseni Fülöp kezdeményezésére, sőt általa erőszakolt marburgi kollokviumon egyedül Krisztus testének és vérének az úrvacsorában való valóságos jelenléte kérdésében nem egyezett meg a svájciakkal, és ezt az egy tanításbeli különbséget elégséges indoknak tartotta az egyházi közösség létrehozásának elutasítására. Luther nem rejtette véka alá azt a véleményét, sőt a

marburgi kollokvium után keletkezett leveleiben és más írásaiban nagyon is nyíltan hangoztatta, hogy a svájciakkal való egyházi közösség tervét politikai indíttatású elvtelen alkunak tartja, éppen az úrvacsora eltérő értelmezése miatt. Egyébként a marburgi kollokvium végén a két fél által aláírt nyilatkozat is megállapítja, hogy mivel ebben az egy kérdésben a felek nem tudtak egyességre jutni, nem lehet szó egyházi közösségről. Ez pedig 1529-ben van, egy évvel a CA megfogalmazása előtt.

Elismerem, hogy a CA-ban az egyházi közösség megtagadása kifejezés expliciten nem szerepel.

Itt tehát nem az a kérdés, hogy 1530-ban területileg hogy oszlottak meg a svájci és a lutheri reformációt követő gyülekezetek Németországban. 1530-ban Luther teológiai elvhűsége mellett az a politikai belátása is akadálya volt a Hesseni Fülöp által annyira óhajtott egyházi közösség létrehozásának, hogy a lutheri reformáció gyülekezetei talán elkerülhetik az üldözést, ha a Luther meggyőződése szerint is valóban eretnek tant valló svájciaktól kellőképpen elhatárolja magát.

Ezzel együtt készséggel elismerem, hogy a CA-ban az egyházi közösség megtagadása kifejezés expliciten nem szerepel. A CA alapján ez a közösség mégis elképzelhetetlen. Ha nem így lenne, Kálvin később az eredeti CA-t írta volna alá, és nem a Variata nevű, szintén Melancthonról, de már Luther halála után keletkezett iratot.

Szeretettel köszönt:
Véghelyi Antal
ny. lelkész

Áldott húsvéti ünnepet kívánunk minden Olvasónknak! Adja meg Isten mindannyiunknak, hogy – Ordass igehirdetése nyomán – húsvétot tudjunk énekelni, és hálát tudjunk adni az Isten minden küzdelem fölötti diadaláért.

a szerkesztőség

Summary

In our *Sermons* column we bring a sermon from **Lajos Ordass** which declares the good news of Easter to the church fighting in this world. It encourages us never to forget that we are heading towards Easter.

We begin bringing the material of this year's Luther conference with **Antal Véghelyi's** writing titled: *Once more about double government – in black and white*. Véghelyi shows that Christian life is a cross bearing life, and if the church or its members escape the cross then the life of the church will begin to decline.

The *Studies* column opens with a paper from **János Ittész** in which he makes enquiries about a secret list of names... This is followed by the score of a hymn for *Lent* which will come out in print for the first time now. The composer is **Zoltán Dóka**, the text is by **László Scholz**.

Katalin Mirák commemorates the recently celebrated *Gábor Vladár* in her study. Gábor Vladár was the leader and fighting partner of bishop Ordass in the church at the time when the Communist regime took over. His work is extremely rich, worthwhile to get to know for the next generation.

We remember the well known church historian *Helmut Koester*, who deceased at the beginning of this year. **Gábor Ittész** portrays him in his writing.

The recently published book *The Treasures of the Reformation* is presented by **Tamás Fülöp**, who is one of the co-workers of the publication. The writing shows how wide encompassing the book is: the historical events are brought together with the cultural, art historical, liturgical and personal data.

The issue finishes with letters from the readers and answers given to them. We wish blessed reading times to our Readers!

Zusammenfassung

Unter der Sparte „*Predigt*“ können Sie die in Manuskript erhalten gebliebene Kanzelrede von **Lajos Ordass** lesen, die der auf der Erden kämpfenden Kirche die Freudebotschaft von Ostern verkündet. Er ermutigt uns, dass wir nie vergessen: Wir gehen auf Ostern zu.

Wir fangen die Publikation der Vorträge der diesjährigen *Luther-Konferenz* mit der Schrift von **Antal Véghelyi** an, deren Titel ist: *Nochmals über das zweierlei Regiment – schwarz-weiß*. Véghelyi zeigt darauf hin, dass das christliche Leben ein kreuztragendes Leben ist, und wenn die Kirche oder ihre Mitglieder dem Kreuz entfliehen, beginnt das Leben der Kirche zu verfallen.

Die Sparte „*Studien*“ beginnt mit der Schrift von **János Ittész**, in der er nach einer geheimnisvollen Namensliste forscht... Dann veröffentlichen wir ein *Fastenlied*, dessen Noten zum ersten Mal in Druck erscheint. Die Melodie ist von **Zoltán Dóka**, der Text ist von **László Scholz** verfasst.

Katalin Mirák stellt in ihrer Schrift dem in der jüngsten Vergangenheit gefeierten *Gábor Vladár* ein Denkmal. Gábor Vladár war zur Zeit der kommunistischen Machtübernahme ein Mitkämpfer und Partner von Ordass in der Kirchenleitung. Seine Tätigkeit ist äußerst reich und sie ist wert, dass sie die Nachwelt kennen lernt.

Wir erinnern uns in unserer Nummer an den namhaften Kirchenhistoriker, *Helmut Koester*, der am Anfang dieses Jahres gestorben ist. **Gábor Ittész** stellt den Lesern sein *Portät* dar.

Das im vorigen Jahr veröffentlichte Werk *Die Schätze der Reformation* stellt **Tamás Fülöp** dar, der ein Mitarbeiter des Buches ist. Aus der Schrift stellt es sich heraus, wie reichhaltig das Buch ist: es enthält neben den historischen Ereignissen auch kulturelle, künstlerische, liturgische und auch persönlich gekannte historische Kenntnisse.

Am Ende unserer Zeitschrift können Sie die an unsere Redaktion geschickten Leserbriefe und die darauf gegebenen Antworten finden.

Wir wünschen unseren Lesern gesegnetes Lesen!

E számunk szerzői

Dr. Fülöp Tamás levéltáros, főigazgató-helyettes – Budapest	Mirák Katalin történész – Budapest
Dr. Ittész Gábor tudományos tanácsadó – Budapest	† Ordass Lajos püspök – Budapest
Ittész János ny. püspök – Győr	Véghelyi Antal ny. lelkész – Budapest
	id. Zászkaliczky Pál ny. lelkész – Fót

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700 Ft. Külföldre 15€. Egy szám ára 450 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítást vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Igehirdetés rovatunkban **Ordass Lajos** kéziratban megmaradt prédikációja a földön küzdő egyház számára hirdeti meg húsvét örömhírét. Biztat arra, hogy soha ne feledjük: húsvét felé tartunk.

Az idei *Luther-konferencia* előadásainak közlését kezdjük **Véghelyi Antal** írásával, melynek címe: *Ismételten a kettős kormányzásról – feketén-fehéren*. Véghelyi rámutat, hogy a keresztyén élet kereszthordozó élet, s ha az egyház vagy tagjai elmenekülnek a kereszttől, akkor hanyatlásnak indul az egyház élete.

A *Tanulmányok* rovatot **Ittész János** írása indítja, melyben egy titokzatos névsor után nyomoz... Ezután *egy böjti éneket* közlünk, melynek kottája most jelenik meg először nyomtatásban. A dallam szerzője **Dóka Zoltán**, a szövegíró **Scholz László**. **Mirák Katalin** a közelmúltban ünnepelt *Vladár Gábornak állít emléket* írásában. Vladár Gábor a kommunista hatalomátvétel idején Ordass vezető- és küzdőtársa volt az egyházban. Munkássága rendkívül gazdag, méltó arra, hogy megismerje az utókor. Emlékezünk is ebben a számunkban. Az év elején hunyt el a neves egyháztörténész, *Helmut Koester*. **Ittész Gábor** az *ő portréját* mutatja be az Olvasóknak.

A múlt év végén megjelent *A reformáció kincsei* című munkát mutatja be **Fülöp Tamás**, a könyv egyik munkatársa. Az írásból kiderül, hogy milyen gazdag ölelésű a könyv: a történeti események mellé odaállítja a kulturális, művészeti, liturgikai, személyes történeti ismereteket is.

Végül a szerkesztőségünkbe érkezett olvasói levelek és az azokra adott válaszok találhatóak folyóiratunkban.

Áldásos olvasást kívánunk Olvasóinknak!